

Razvoj predčitačkih vještina uz glazbenu motivaciju

Kalebić, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:647977>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-22**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

**ANA KALEBIĆ
DIPLOMSKI RAD**

**RAZVOJ PREDČITAČKIH VJEŠTINA UZ
GLAZBENU MOTIVACIJU**

Zagreb, travanj 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Zagreb)

PREDMET: SUVREMENE METODIČKE TEORIJE

DIPLOMSKI RAD

IME I PREZIME PRISTUPNIKA: Ana Kalebić

TEMA DIPLOMSKOG RADA: Razvoj predčitačkih vještina uz glazbenu motivaciju

MENTOR: doc. dr. sc. Vesna Budinski

SUMENTOR: dr. sc. mr. art. Tamara Jurkić Sviben

Zagreb, travanj 2019.

SADRŽAJ

Sažetak.....	5
Summary.....	7
UVOD	9
1. TEORIJSKI OKVIR – RAZVOJ JEZIKA I GOVORA U PREDŠKOLSKOJ DOBI KAO PREDUVJET PREDČITAČKIH VJEŠTINA.....	10
1.1. Rani jezični razvoj	10
2. RAZVOJ ČITANJA KAO SASTAVNICA PREDČITAČKIH VJEŠTINA	16
2.1. Predčitačko razdoblje.....	17
2.2. Čitačko razdoblje	18
2.2.1. <i>Etape usvajanje čitanja</i>	19
3. FONOLOŠKA OSJETLJIVOST KAO SASTAVNICA PRIJENOSA GLASA U SLOVO....	21
4. ULOGA DJEČJEG VRTIĆA U RAZVOJU PREDČITAČKIH I ČITAČKIH VJEŠTINA	23
4.1. Uloga odgojitelja u poticanju predčitačkih vještina	24
4.2. Igre i aktivnosti za poticanje predčitačkih vještina u dječjem vrtiću.....	25
5. ULOGA RODITELJA U RAZVOJU PREDČITAČKIH VJEŠTINA	27
5.1. Slikovnica kao poticaj u razvoju čitanja	28
6. GLAZBENA MOTIVACIJA KAO POTICAJ ZA RAZVOJ GOVORA I PREDČITAČKIH VJEŠTINA.....	31
6.1. Glazbene aktivnosti u dječjem vrtiću kao poticaj za razvoj predčitačkih vještina.....	35
6.1.1. <i>Uloga malešnica u razvoju predčitačkih vještina</i>	37
6.1.2. <i>Uloga brojalice u razvoju predčitačkih vještina</i>	38
7. RAZINE JEZIČNIH PREDVJEŠTINA	39
8. ISTRAŽIVANJE PREDČITAČKIH I ČITAČKIH VJEŠTINA U DJEČJEM VRTIĆU.....	40
ZAKLJUČAK.....	59

LITERATURA	60
PRILOZI.....	64
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA.....	68
IZJAVA O JAVNOJ OBJAVI RADA.....	69

RAZVOJ PREDČITAČKIH VJEŠTINA UZ GLAZBENU MOTIVACIJU

Sažetak

Predčitačke vještine uvjet su za uspješno svladavanje početnog čitanja u okviru formalnog obrazovanja koje započinje u prvom razredu osnovne škole. Slušna i vidna obrada osnovne su predvještine koje dijete treba usvojiti kako bi ovladalo vještinom čitanja. Slušna obrada, osim što je važna za razvoj jezika, a uz vidnu obradu i za razvoj čitanja, presudna je i za razvoj fonološke svjesnosti, koja je, pak ključna za uspješno ovladavanje početnim čitanjem. Kada dijete postane svjesno da se rečenica sastoji od riječi, riječ od slogova, a slogovi od fonema (glasova) možemo reći da je razvio fonološku svjesnost.

Mnogobrojna znanstvena istraživanja u okviru glazbe i glazbenog obrazovanja potvrdila su pozitivan utjecaj glazbe na opći razvoj djeteta. Pozitivan utjecaj potvrđen je na kognitivnim, psihomotornim, socijalnim i emocionalnim aspektima razvoja. Glazbene aktivnosti i glazbena motivacija, u vrijeme kada dijete intenzivno ovladava jezikom, utječu na razvoj jezičnih sposobnosti i fonološke svjesnosti, te jačaju osjećaj za ritam.

Cilj istraživanja bio je utvrditi promjene u razvoju fonološke svjesnosti pod utjecajem glazbene motivacije kod djece predškolske dobi. Nasumičnim odabirom djeca su podijeljena na eksperimentalnu i kontrolnu skupinu. Kod eksperimentalne skupine istraživala se razina fonološke svjesnosti uz uvođenje glazbene motivacije, dok se u kontrolnoj skupini pratio razvoj fonološke svjesnosti bez uvođenja glazbene motivacije. U istraživanju su sudjelovala djeca polaznici Dječjeg vrtića *Radost* iz Splita. Uzorak čini ukupno N=28 djece, jednako podijeljenih u eksperimentalnu i kontrolnu skupinu, od toga je 6 dječaka i 8 djevojčica u eksperimentalnoj skupini, a 8 dječaka i 6 djevojčica u kontrolnoj skupini. Rezultati dobiveni ovim istraživanjem ukazuju na to da djeca postižu bolje rezultate na finalnom nego na inicijalnom testiranju, kao i da djeca iz eksperimentalne skupine pokazuju veći stupanj napretka unutar svoje skupina na finalnom testiranju, u odnosu na kontrolnu skupinu. Također, došli smo i do nekih zanimljivih podataka, poput onih da djeca obuhvaćena ovim istraživanjem uspješnije rješavaju zahtjevnije zadatke fonološke svjesnosti od onih jednostavnijih. Dobiveni rezultati ograničene su relevantnosti zbog malog uzorka ispitanika i zbog kratkog vremenskog perioda u kojem je istraživanje provedeno, stoga ne možemo na temelju dobivenih rezultata donositi globalne zaključke. Smatramo da bi podatci bili relevantniji

kada bi ispitivanje bilo provedeno na većem broju ispitanika i na dužem vremenskom period (jedna pedagoška godina), odnosno bilo bi dobro da istraživanje započne na početku pedagoške godine (u rujnu) kada djeca uđu u program predškolskog odgoja i da traje do završetka pedagoške godine (do lipnja).

Ključne riječi: *predčitačke vještine, glazbena motivacija, fonološka svjesnost, vještina čitanja*

DEVELOPMENT OF PREREADING SKILLS WITH MUSIC MOTIVATION

Summary

Pre-reading skills are a prerequisite for successfully mastering the initial reading within formal education that begins in the first grade of elementary school. Listening and visual processing are the basic abilities that a child needs to acquire in order to master the reading skills. Auditory processing, besides being important for language development, and along with visual processing for reading development, is also crucial for the development of phonological awareness, which is then crucial for successfully mastering the initial reading. When a child becomes aware that the sentence is made of words, and words of syllables, and syllables of phonemes (sounds), then we can say that a child has developed phonological awareness.

Numerous scientific studies in music and music education have confirmed the positive effect of music on the general development of children. The positive influence was confirmed in cognitive, psychomotor, social and emotional aspects of development. Musical activities and musical motivation, during the time in which children intensively master the language, affect the development of language skills and phonological awareness and increase the sense of rhythm.

The aim of this paper was to identify changes in the development of phonological awareness under the influence of musical motivation in pre-school children. By random selection, the children were divided into experimental and control group. In the experimental group the level of phonological awareness with the introduction of musical motivation was investigated, while in the control group the development of phonological awareness without introducing musical motivation was followed. The study involved children attending kindergarten Radost in Split. The sample consists of a total of N=28 children, equally divided in two groups, thereof 6 boys and 8 girls were in the experimental group, and 8 boys and 6 girls in the control group. The results obtained by this research suggest that children achieve better results at the final than on the initial testing, as well as that children from the experimental group show a greater degree of progress within their group at the final test compared to the control group. Also, we have come to some compelling data - that the children covered by this research are more successful in solving more demanding tasks of phonological awareness than in solving the more simple ones. The results

obtained are of limited relevance because of the small sample size and the short period of time in which the research was conducted, so we cannot make global conclusions based on the results obtained. We believe that the data would be more relevant if the testing was carried out on a larger number of examinees over a longer period of time (one pedagogical year), respectively it would be good for research to begin at the beginning of a pedagogical year (in September) when children enter pre-school education program and last until the end of the pedagogical year (until June).

Key words: pre-reading skills, musical motivation, phonological awareness, reading skill

UVOD

Jezični je razvoj dugotrajan proces koji traje čitav život, a započinje i prije djetetova rođenja. Dijeli se na *predjezično razdoblje* koje traje do 1. godine i *jezično razdoblje* koje traje čitav život, ali je u periodu ranog razvoja najdinamičnije.

Dio *jezičnog razvoja* čini i početno čitanje. Usvojene jezične vještine stvaraju temelj za razvoj predčitačkih vještina o kojima ovisi djetetov uspjeh u početnom čitanju. Fonološka svjesnost gradi se na jezičnim predvještinama slušne obrade. Slušna obrada obuhvaća slušnu percepciju, slušno razlikovanje i slušno prepoznavanje (Kuvač, 2007). Slušnu percepciju autorica definira kao svijest o prisutnosti zvuka, slušno razlikovanje kao prepoznavanje sličnog i različitog, a slušno prepoznavanje kao zamjećivanje onoga što se sluša.

Roditelji, unutar obiteljskog doma, i odgojitelji, unutar predškolskog programa, iznimno su važni u razvoju predčitačkih vještina, slušne i vidne percepcije, jezičnih sposobnosti i fonološke svjesnosti. Izloženost jeziku, čitanju i pisanju te upotreba jezika primarne su aktivnosti za razvoj predčitačkih vještina koje bi se svakodnevno trebale provoditi u predškolskim programima, ali i unutar obitelji.

Glazba i govor imaju mnogo zajedničkih elemenata kao što su: intonacija, metar, ritam i akcentuacija (Bežen, Jurkić Sviben, Budinski, 2013). Stoga ne čudi da su mnoga znanstvena istraživanja utvrdila pozitivan utjecaj glazbenog vježbanja i glazbene motivacije na razvoj jezika i fonološke svjesnosti. Glazbeni trening koji je posebno konstruiran za razvijanje fonološke svjesnosti mnogo je učinkovitiji od uobičajnog glazbenog treninga (Bolduc (2009) prema Patscheke, Degé i Schwarzer, 2018) i djeci pomaže da izoštre slušnu obradu i fonološku diskriminaciju (Patscheke, Degé i Schwarzer, 2018). Slično tome, ritamske vježbe jačaju osjećaj za rimu i segmentaciju riječi *zahvaljujući preciznoj percepciji akustičnih ritmičkih svojstava* (Patscheke, Degé i Schwarzer, 2018, 5). Nadalje, isti autori tvrde da visina tona potiče slušnu obradu kao i fonološku diskriminaciju uz pomoć *općeg mehanizma učenja zvukova* (Patscheke, Degé i Schwarzer, 2018, 5).

1. TEORIJSKI OKVIR – RAZVOJ JEZIKA I GOVORA U PREDŠKOLSKOJ DOBI KAO PREDUVJET PREDČITAČKIH VJEŠTINA

U Enciklopediji Leksikografskog zavoda (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2019) moderna lingvistika navodi kako bi adekvatniji prijevod franc. *langage* trebao biti *ljudski jezik općenito* ili *jezična djelatnost* koja se u svim jezicima sastoji od jezika kao sustava i govora kao njegove realizacije. *Jezik se shvaća kao sposobnost svojstvena ljudima da se, u svakoj jezičnoj zajednici, sporazumijevaju (komuniciraju) s pomoću sustava glasovnih znakova (...).*

Hržica i Peretić (2015, 9) navode da je *jezik sustav koji se sastoji od niza simbola s određenim značenjem i niza pravila kojima te simbole povezujemo*. Jezikom se služimo bez svjesnog razmišljanja, razgovaramo, slušamo druge i pratimo upute. Osim toga, uz pomoć jezika oblikujemo misli i znanja. Jezik i govor odvojivi su pojmovi, posebno kada mislimo na dječji razvoj.

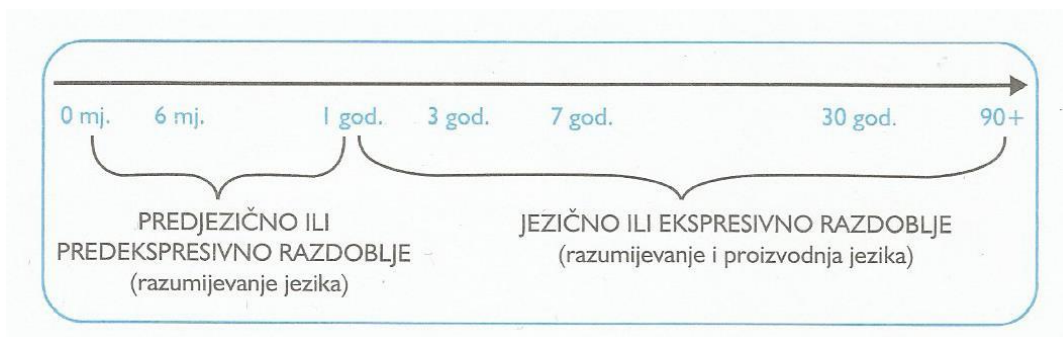
Govor je prirodna sposobnost čovjeka da se sporazumijeva, šalje i vraća misli i poruke pomoću artikuliranih glasova koji oblikuju riječi i rečenice. (HER, 2002, 397) (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2019). Enciklopedija govor definira kao *zvučno sredstvo ostvarenja jezika*. Govor je čovjeku urođen i ne treba ga podučavati (Čudina-Obradović, 2014). Ista autorica navodi da je za razvoj govora kod novorođenčeta važna izloženost govoru majke i njegove neposredne okoline.

1.1. Rani jezični razvoj

Jezični razvoj dugotrajan je proces, započinje prije djetetova rođenja i traje čitav život. Svako razdoblje jezičnog razvoja obilježeno je specifičnim miljokazima koji se kod svakog pojedinog djeteta individualno javljaju i nisu strogo određeni (Kuvač Kraljević, Kologranić Belić, 2015). Mnoga istraživanja, prema pokretima fetusa, utvrdila su da fetus čuje i sluša, da reagira na glasove iz okoline, posebice majčin glas, a glazbeni poticaji imaju umirujući utjecaj na njega (Karmiloff, Karmiloff-Smith (2003) prema Kuvač Kraljević, Kologranić Belić, 2015).

Rani jezični razvoj autorice dijele na dva razdoblja i navode da se u literaturi za njihovo obilježavanje često koriste termini *predjezični razvoj* i zbog čega nerijetko dolazi do pogrešnih

interperetacija, odnosno predjezično razdoblje doslovno se *tumači kao razdoblje u kojem nema usvajanja jezika* (Kuvač Kraljević, Kologranić Belić, 2015, 26). To, naravno, nije točno, jer pojam predjezično razdoblje označava vremensku prekretnicu u kojoj *dijete upotrebom jezika počinje ostvarivati interakciju sa svojom okolinom* (Kuvač Kraljević, Kologranić Belić, 2015, 26). Stoga zaključuju da bi ispravnije bilo koristiti pojmove *predekspresivno* i *ekspresivno razdoblje* jezičnog razvoja.

Slika 1. Vremenski prikaz razdoblja jezičnog razvoja (Kuvač Kraljević, Kologranić Belić, 2015, 26)

Predjezično ili predekspresivno razdoblje

Predjezično ili predekspresivno razdoblje započinje od trenutka rođenja i traje do prve godine, odnosno do pojave prve riječi. Dijete od rođenja komunicira sa svojom okolinom, ali pritom ne proizvodi nikakve jezične strukture. Zabluda odraslih je da je predjezično razdoblje jednoličan i neproduktivan period. Upravo suprotno, dijete već do prve godine usvaja veliki broj jezičnih vještina (Kuvač Kraljević, Kologranić Belić, 2015).

Pavličević-Franić (2005) naziva predjezično razdoblje još i fonskim razdobljem jer ga karakterizira spontano glasanje, a potom i artikuliranje glasova primjerenih materinskom jeziku. Dijeli ga na četiri kraća razdoblja. Prva dva razdoblja predstavljaju neartikulirano glasanje, dok u zadnja dva razdoblja dijete počinje oblikovati glasovni sustav. Prvo razdoblje naziva *predgovorno ili perlokutinarno razdoblje* koje traje od rođenja do 2. mjeseca života. Obilježava ga refleksno glasanje, najčešće plač. Zatim slijedi razdoblje *komunikativnog glasanja* koje traje od 2. do 5. mjeseca života, a karakterizira ga gukanje ili smijeh. Treće razdoblje autorica naziva *vokalizacijom* i ono traje od 5. do 8. mjeseca života. Obilježava ga razvoj vokalnog sustava, vokalnih igara i ponavljanje artikuliranih odsječaka. Posljednje razdoblje je etapa *brbljanja* koja traje od 8. do 12.

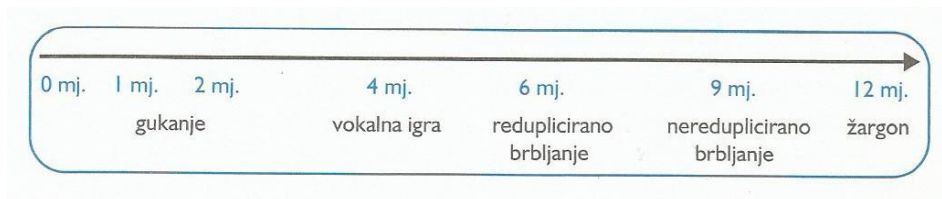
mjeseca života, obilježava je slogovno glasanje u kojem dijete koristi kombinaciju samoglasnika i suglasnika kako bi komuniciralo sa svojom okolinom.

Posokhova (2008) također dijeli predjezično razdoblje u četiri manja razdoblja, ali ih pritom ne imenuje. U prvom razdoblju dijete se glasa spontano kako bi svoju okolinu obavijestilo o svom fiziološkom i emocionalnom stanju. Autorica ističe da u prvim danima djetetova života treba obratiti pažnju na krik novorođenčeta. Zdravi krik novorođenčeta je glasan, bistar, čist s kratkim uzdahom i produljenim izdahom, dok nam prodoran ili vrlo tih krik koji se sastoji od naglih vriskova ili tihog jednoličnog stenjanja sugerira moguće razvojne poremećaje. U ovom razdoblju javljaju se senzomotoričke veze u živčanom sustavu koje su temelj za svjesni razvoj govora. Novorođenče se koncentrira na glasove ljudskog govora i tako razvija slušanje. Za drugo razdoblje karakteristično je to što dijete ovladava *prvim elementom ljudskog govora – intonacijom* (Posokhova, 2008, 14). Sa spontanog glasanja prelazi se na komunikativno glasanje i ovladava se govornim disanjem¹, a glasovi gukanja postepeno se približavaju standardnim govornim glasovima. U trećem razdoblju pojavljuje se slogovno glasanje (npr. baaa, maaa, taaa) koje prelazi u slogovno brbljanje. *Od ogromnog je značaja u govornom razvoju, jer se ostvaruje spajanje odvojenih glasova u glasovne sekvence na temelju kojih se gradi govor.* (Posokhova, 2008, 16) Posljednje, četvrto razdoblje, obilježava aktivno slogovno brbljanje koje postaje samostalna komunikativna aktivnost. Brbljanje postepeno prelazi u glasove materinskog jezika, svjesnim ponavljanjem istih slogova (npr. ba-ba, ma-ma, ta-ta). Dijete brbljanje sve više aktivno koristi u komunikaciji s okolinom, pokušava privući pažnju i brblja u igri. Intenzivno se razvija i razumijevanje ljudskog govora te se proširuje pamćenje.

Kuvač Kraljević, Kologranić Belić (2015) navode da se brbljanje ostvaruje u dvije faze: *reproducirano brbljanje* (6. – 9. mjeseca) koje predstavlja nizove istih slogova (npr. da-da-da ili ba-ba-ba) i *nereproducirano brbljanje* (8. – 9. mjeseca) koje predstavlja nizove različitih slogova (npr. ba-ma-pa). Zbog slogova iste glasovne strukture roditelji brbljanje često poistovjećuju s prvim riječima. Etapa brbljanja označava početak fonološkog razvoja. *Žargon* ili *intonacijsko brbljanje* javlja se oko 12. mjeseca, to je *proizvodnja dugih nizova nereproduciranih slogova bogatih glasovnom raznolikošću i intonacijom* (Kuvač Kraljević, Kologranić Belić, 2015, 28). Na kraju zaključuju da je predjezično razdoblje vrijeme kada dijete intenzivno shvaća svijet oko sebe,

¹ Govorno disanje je specifičan oblik disanja koji koristimo tijekom govorne aktivnosti (Posokhova, 2008).

razumije jezičnu informaciju, proizvodi prve glasove i razvija svijest o jeziku kao komunikacijskom sredstvu.

Slika 2. Miljokazi predjezičnog razdoblja (Kuvač Kraljević, Kologranić Belić, 2015, 28)

Jezično ili ekspresivno razdoblje

Prve smislene riječi pojavljuju se oko prve godine na temelju intenzivnog razvoja intonacijskih elemenata govora, ritma materinskog jezika, glasovne baze govora i razumijevanja. Time započinje *jezično* ili *ekspresivno* razdoblje koje traje do 6. godine. (Posokhova, 2008 i Pavličević-Franić, 2005). Kuvač Kraljević, Kologranić Belić (2015) ističu da jezično razdoblje traje čitav život, ali se za vrijeme ranog jezičnog razvoja intenzivnije razvija.

Između 10. i 14. mjeseca izgovara se prva riječ koja često zamjenjuje čitavu rečenicu i ima višestruko značenje. Takva riječ naziva se holofraza (npr. riječ mama može značiti nahrani me, podigni me, presvuci me) (Kuvač Kraljević, Kologranić Belić, 2015). Za Scovalovu (2001) (prema Kuvač Kraljević, Kologranić Belić, 2015) holofraza predstavlja most kojim dijete prelazi iz etape plača i riječi u složeniju etapu fraza i rečenica. MacWhinney (prema Kuvač Kraljević, Kologranić Belić, 2015) navodi kako dijete, da bi proizvelo prvu riječ, prethodno mora savladati tri razvojne sposobnosti, a to su: a) sposobnost uočavanja glasova, b) mogućnost kontroliranja vokalne proizvodnje i c) razvijenost simboličke funkcije. Djetetove prve riječi imaju nestabilan izgovor i nose malo fonoloških obavijesti.

Artikulacija (izgovor) je sposobnost razgovijetnog izgovaranja glasova i podrazumijeva pokrete govornih organa koji stvaraju govorne glasove (Heđever, 2012, 115). Dijete glasove uči u sklopu leksičkih jedinica, a ne kao izolirane zvukove, a svaka leksička jedinica, odnosno riječ, određena je semantičkim faktorima, a preduvjet za usvajanje glasa je sposobnost usvajanja jezika.

Fonemski sustav djeteta savladava od jednostavnijih elemenata prema složenijima. Prvo usvaja okluzive² i otvornike³, a kasnije frikative⁴ i afrikative⁵ (Pavličević-Franić, 2005). Motorička aktivnost glasovne artikulacije ne ovisi samo o radu mišića nego i o neurofiziološkim, psihološkim i senzornim utjecajima.

Tablica 1. Dob pojave ispravnog izgovora glasova (Posokhova, 2008, 20)

1 – 2 godine	2 – 3 godine	3,5 – 4,5 godina	4,5 – 5 godina
A, O, E, P, B	I, U, F, V, T, D, N, NJ, M, K, G, H, J	S, Z, C, Š, Ž, L, LJ	Č, Ć, DŽ, Đ, R

Od trenutka kada djeteta izgovori svoju prvu smislenu riječ započinje i razvoj aktivnog rječnika. Svaka riječ predstavlja novu leksičku jedinicu u mentalnom leksikonu. (Kuvač Kraljević, Kologranić Belić, 2015)

Mentalni leksikon je „skladište“ riječi jezika koji znamo i koji učimo, to su ukupni podatci o riječima kojima se služimo (Erdeljec, 2009, 11).

Od 12. do 18. mjeseca mentalni leksikon sporo se razvija. Mjesečno se pohrani oko 9 riječi. U tom periodu koriste se dvije vrste riječi: *referencijalne*, kojima se označavaju objekti i osobe iz okoline, (vlastita imena, imena predmeta) i *nereferencijalne* koje se koriste u interakciji s drugim osobama (pa-pa, daj). Oko 18. mjeseca dolazi do naglog porasta broja riječi pohranjenih u mentalnom leksikonu, mjesečno se pohrani 50 riječi. To razdoblje naziva se *leksički brzac* (Kuvač Kraljević, Kologranić Belić, 2015). Od 18. do 24. mjeseca usvajaju se neke vrste riječi, prvo imenice i glagoli, zatim pridjevi, a kasnije zamjenice, brojevi i prilozi (Pavličević-Franić, 2005).

Posokhova (2008) navodi podatke o prosječnom broju riječi u mentalnom leksikonu djece različite dobi, koje su prikupljale majke – lingvistkinje, iz čitavog svijeta. Tako djeteta od godinu dana koristi nekolicinu riječi, dvogodišnjak u mentalnom leksikonu ima od 200 do 300 riječi, a trogodišnjak 1500 do 2000 riječi. Fond riječi kod djece i odraslih dijeli se na pasivne i aktivne riječi. Pasivne su one riječi koje osoba zna, ali ih ne koristi u govoru, a aktivne su one koje se koriste u govoru i razumije im se značenje.

² Okluziv: fon. suglasnik koji se tvori zatvaranjem prolaza zračnoj struji, pa naglim otvaranjem uz prasak, praskav glas (b,p) (HER, 2002, 865)

³ Otvornik: fon. vrsta glasa koji nastaje tako da zračna struja slobodno prolazi između govornih organa dok glasnice pri tome titraju (a, e, i, o, u) (HER, 2002, 901)

⁴ Frikativ: fon. tjesnačni suglasnik koji nastaje trenjem zračne struje o stijenke govornog kanala (f,v, s, z, š, ž, h) (HER, 2002, 361)

⁵ Afrikata: gram. Fonetski složen consonant, sliveni suglasnik; slivenik; nastaje tako da se sastavni elementi artikuliraju kao cjelina na istom mjestu, npr. dž-d+ž, c-t+s (HER, 2002, 12)

Nakon *leksičkog brzaca* i obogaćivanjem mentalog leksikona raznovrsnijim riječima, od 20. do 24. mjeseca započinje razdoblje dvočlanih iskaza ili prvih kombinacija riječi (tata pa-pa, neće soka, mama daj). Osim toga, bogatstvo rječnika pruža mu mogućnost da se koristi i ostalim jezičnim sastavnicama i njihovim pravilima, prvo morfologijom i sintaksom. *Telegrafski govor* odnosi se na rečenice koje su sastavljene samo od najbitnijih riječi kojima dijete želi poslati jasnu poruku (Kuvač Kraljević, Kologranić Belić, 2015 i Starc, Čudina-Obradović, Pleša, Profaca, Letica, 2015). Za vrijeme holofraze dijete često griješi na morfološkoj i semantičko-leksičkoj razini, odnosno javljaju se pogreške poopćavanja i sužavanja. Poopćavanje se javlja kada dijete za vuka ili lisicu kaže da je pas, a sužavanje kada vlak (igračku) imenuje vlakom, a pravi vlak, koji vidi na televiziji ili željezničkoj postaji, ne. Leksičko sužavanje se javlja prije poopćavanja i nastaje zbog nedostatka odgovarajućih riječi za neki pojam (npr. pekec je pijesak, kanek je konj), a morfološko poopćavanje kada dijete pravilno skloni imenicu vuk – vukovi, ali takav način sklanjanja poopći i na imenice koje se tako ne sklanjaju, kao npr. konj – konjovi. Ovakve pogreške znak su djetetove jezične produktivnosti i otkrivanja jezičnih pravila. (Kuvač, 2007).

U periodu između treće i četvrte godine dijete savladava osnove materinskog jezika koje predstavljaju temeljne odrednice svih jezičnih sastavnica. Dijete sada ovladava fonemima jezika, koristi više morfema i pravila morfologije, povećava broj riječi i njihovo značenje, stvara složenije mreže mentalnog leksikona i povezuje riječi u složenije sintaktičke strukture uz pravilna morfološka obilježja (Kuvač Kraljević, Kologranić Belić, 2015).

Jezični razvoj ima svoj stil i tijek. Razvoj svake jezične sastavnice preduvjet je za razvoj sljedeće. Tako su brbljanje i žargon preduvjeti za razvoj prve riječi, prva riječ preduvjet je za razvoj morfologije i sintakse. Jezični razvoj ne prestaje u trenutku kada dijete ovlada osnovama materinskog jezika, nego se kontinuirano i vremenski usklađeno nastavlja. Nakon što je predškolsko dijete ovladalo navedenim jezičnim vještinama, izgradilo je temelje za usvajanje čitanja o kojem će nešto više riječi biti u nastavku (Kuvač Karaljević, Kologranić Belić, 2015 i Posokhova, 2008).

2. RAZVOJ ČITANJA KAO SASTAVNICA PREDČITAČKIH VJEŠTINA

Opismenjavanje je složen proces koji zahtjeva poduku i započinje prije formalnog obrazovanja (Peretić, Padovan, Kologranić Belić, 2015). Kuvač Kraljević, Lenčak (2012) (prema Peretić, Padovan, Kologranić Belić, 2015) proces opismenjavanja dijele na *predčitačko* i *čitačko razdoblje*.

U nastavku ćemo opisati predvještine koje su nužne za razvoj predčitačkog i čitačkog razdoblja, te detaljnije opisati svakog od njih.

Predvještine su uvjeti koji trebaju biti zadovoljeni kako bi se razvila određena znanja i vještine. (Kuvač, 2007, 60) Ista autorica navodi slušnu i vidnu obradu kao predvještine u razvoj čitanja. Navedene vještine razvijaju se od rođenja, utječu jedna na drugu i pokazatelj su mogućih poteškoća u usvajanju jezika i čitanja. Slušna obrada bitna je za razvoj jezika, a uz vidnu obradu presudna je i za razvoj čitanja. Slušne informacije prolaze kroz tri razine slušne obrade. Prva razina je slušna percepcija u kojoj se osvještava prisutnost zvuka, odnosno na ovoj razini zvukove samo zamjećujemo. Dijete već u maternici postaje svjestan zvukova iz okoline. U posljednja tri mjeseca trudnoće fetus prepoznaje zvukove i melodiju svog materinskog jezika (Karmiloff, Karmiloff-Smith prema Kuvač, 2007). Drugu razinu predstavlja slušno razlikovanje, odnosno sposobnost utvrđivanja sličnosti i razlika među zvukovima. Nova akustička obilježja uspoređujemo s onima koja su već pohranjena u našem slušnom pamćenju. Kod osoba s poteškoćama u jezičnoj obradi na ovoj razini dolazi do miješanja sličnih zvučnih glasova (npr. bas čuju kao pas). Posljednja, treća razina odnosi se na slušno prepoznavanje u kojoj riječi i iskazi koje slušamo dobivaju svoje puno značenje. U razvoju fonološke svjesnosti predvještina slušne obrade zauzima važno mjesto. Dijete treba osvjestiti *da se iskaz sastoji od riječi, a riječi od slogova, a slogovi od fonema* (Kuvač, 2007, 61). Predškolsko razdoblje predstavlja period razvitka fonološke svjesnosti u kojem djeca osvještavaju granicu riječi u rečenici, a time razumiju i iskaze okoline. Osim toga, sposobni su i rastaviti riječ na slogove. Rastavljanje slogova ostvaruje se na ritmu pa ga brzo i lako svladaju. Iz tog razloga ni djeca s jezičnim poteškoćama nemaju problema u rastavljanju riječi na slogove (Kuvač, 2007). Najteža sposobnost fonološke svjesnosti je analiza, sinteza i manipuliranje fonemima, tj. glasovima koji tvore riječ. Dijete je razvije oko pete godine, a usvaja se postepeno

jer dijete prvo osvještava prvi fonem u riječi, a onda sve ostale. Prvo se usvaja analiza, zatim sinteza i na kraju manipuliranje fonemima. Vidna obrada, kod čitanja definira se kao vidno zamjećivanje slova ili riječi. Sastoji se od vidnog razlikovanja i vidnog prepoznavanja. Vidno razlikovanje, kao i ono slušno, odnosi se na razlikovanje sličnog i različitog. Dok je kod slušnog razlikovanja riječ o zvuku, u vidnom razlikovanju misli se na oblik, veličinu i smjer pojedinog slova (Leu, Kinzer prema Kuvač, 2007). Vidno razlikovanje složenije je kada su slova po obliku i smjeru sličnija (npr. teže je pronaći slovo *b* među slovima sličnog oblika (*d i p*), koji se razlikuju samo po položaju). Druga razina vidne obrade je vidno prepoznavanje, a odnosi se na određivanje značenja promatranog slova. Proces čitanja kod djeteta odvija se na način da prvo apstrahira obilježja slova. Kada dođe do etape automatizacije, više se ne oslanja na obilježje slova, nego riječ zahvaća u cijelini. Cilj čitanja je da se riječ ili niz riječi zahvati odjednom, a ne da se čita slovo po slovo.

2.1. Predčitačko razdoblje

Predčitačko razdoblje obilježava rana pismenost, *to su vještine, znanja i stavovi važni za ovladavanje čitanjem, a koje se stječu prije formalne poduke konvencionalnih vještina čitanja* (Dickinson, McCabe, prema Peretić, Padovan, Kologranić Belić, 2015, 53). Iste autorice navode da rana pismenost započinje procesom *izranjajuće* pismenosti koja se javlja u prvoj godini djetetova života kada ga okolina nesvjesno izlaže pisanom materijalu. Kod djeteta budi interes za pisani sadržaj. Izranjajuća pismenost ne javlja se kod sve djece u isto vrijeme, ovisi o tome koliko je dijete izloženo pisanom materijalu.

Čudina-Obradović (2008) predčitačko razdoblje smatra važnim preduvjetom buduće čitačke i općeškolske uspješnosti. Nadalje, navodi da je svijest o pisanom jeziku obilježje predčitačkog razdoblja koje započinje između 2 i pol i 3 godine te ga dijeli na četiri aspekta: *1. Funkcija i svrha pisanog jezika* – dijete je svjesno da pisani jezik ima svoju funkciju i svrhu. Odnosno, razumije i prepoznaje da netko nešto čita ili piše i da pisani tekst pruža određenu poruku. Ta se svjesnost kod djeteta javlja s 2 i 3 godine. Kako dijete postaje sve svjesnije upotrebe pisanih informacija u svom okruženju, tako mu i okolina treba nuditi kvalitetne poticaje kojima će nastaviti

razvijati i zadovoljavati svoju znatiželju za pisanim jezikom. Predčitačke vještine trogodišnjaka obilježene su prepoznavanjem i pamćenjem rime. 2. *Pojmovi o tehničkim i dogovornim karakteristikama pisma* – nakon što je usvojilo funkciju i svrhu pisanog jezika, dijete prepoznaje razliku u slovima, smjer pisanja i čitanja slijeva na desno i odozgo prema dolje, interpunkcije i usvajanje rječnika koji opisuju pismo i njegove karakteristike. Zatim, prepoznaje da je riječ u pismu zasebna vizualna jedinica i da se sastoji od zasebnih glasova. Prvo prepoznaje rimu, a poslije i prvi glas u riječi. Osim toga, dobro pamte pjesme u rimi i prepoznaju zadnji glas u riječi. Ova etapa pojavljuje se između 4. i 5. godine. 3. *Svijest o uporabi glasovne strukture riječi u čitanju* – glasovna struktura riječi naglo se poboljšava u periodu između 5. i 6. godine. Dijete sve češće rastavlja riječ na glasove i uživa u rimi. Uporaba glasovne strukture riječi osnova je za razvoj čitačkog razdoblja jer dijete glasovni govor počinje dijeliti na apstraktne jedinice, foneme, koje će poslije povezati s odgovarajućim pisanim simbolima – slovima. 4. *Grafo-foničko znanje* – u zadnjoj etapii, neposredno prije prelaska u čitačko razdoblje, dijete spoznaje vezu između glasa i dogovorenog znaka za taj glas – slova. Dijete tada ima između 6 i 7 godina i njegova spremnost za usvajanje čitanja je na vrhuncu. U ovom periodu djeca uživaju u glasovnim igrama riječima, prepoznaju aliteraciju⁶ i uspješno razvrstavaju riječi prema početnom i završnom glasu. Stjecanjem veze između glasa i odgovarajućeg slova poboljšava se predčitačka sposobnost raščlambe riječi na glasove

2.2. Čitačko razdoblje

U Hrvatskom enciklopedijskom rječniku (2002) riječ čitati (nesvrš. gl) određuje se kao *raspoznavanje slova ili znakova, razumijevanje napisanog*, a čitanje (gl.) kao *proces vezan uz praćenje teksta kao osobni ili opći interes ili interpretacija pročitanoa*. (HER, 2002, 201)

Navedene predčitačke sposobnosti preduvjet su za razvoj čitačkog razdoblja, njihovim stjecanjem započinje primjena abecednog načela ili čitačko razdoblje. O tome koliko je dijete bilo uspješno u predčitčkim vještinama ovisi djetetova uspješnost u budućem čitanju, ali i školski uspjeh. Neposredno prije polaska u školu, između 7. i 8. godine, dijete prepoznaje grafički znak

⁶ „Aliteracija je jezično, književna stilska figura u kojoj se isti suglasnik ponavlja u nizu naglašenih slogova (Vijavica. Vjetar vije./ Čovjeka ni vuka nije.)“ (HJP, <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (preuzeto, 29.01.2019.)

za svaki glas, odnosno slovo. Tako započinje proces šifriranja i dešifriranja riječi upotrebom slova. Stjecanjem naprednijih vještina čitačkog razdoblja automatiziraju se predčitačke vještine, a polaskom djeteta u prvi razred osnovne škole dolazi do automatizacije abecednog načela, prepoznavanja velikog i malog slova, prepoznavanje semantičkog i sintaktičkog znanja te pravopisa. Kada dijete automatizira radnju šifriranja i dešifriranja riječi, a to se obično događa između 8. i 9. godine, veću pozornost mogu posvetiti smislenom čitanju (Čudina-Obradović, 2008).

2.2.1. Etape usvajanje čitanja

Čudina-Obradović (2008) proces usvajanja čitanja podijelila je u četiri etape. Prvu etapu nazvala je *etapa cjelovitog prepoznavanja* u kojoj početno čitanje započinje tzv. logografskom strategijom. Dijete prvo stvara vezu između cijele riječi i njezina značenja, odnosno značenje riječi uči napamet. Kada čita tekst, dijete prepoznaje naučene riječi, a nepoznate pokušava uklopiti u smisao rečenice pogađanjem te u tim pokušajima dijete često griješi. Nepoznate riječi, samostalno napisane, ne može pogađati jer nema mogućnost povezivanja s već naučenima u smislenu cjelinu. Kako dijete prelazi u *etapu početne glasovne raščlambe*, napreduje i njegova sposobnost prepoznavanja glasova u riječi. Više riječi ne pokušava odgonetnuti samo po smislu rečenice, nego prepoznaje i prvi glas koji tvori tu riječ i zamjenjuje ju samo riječima koje imaju isti prvi glas. Ni sada nije potpuno točan u svojim pokušajima, ali izbor riječi sužava na one s istim početnim glasom. Dijete postaje svjesnije da se riječ sastoji od glasova i to predstavlja početak glasovne raščlambe. Najteža i najvažnija etapa u procesu usvajanja čitanja je *etapa prevođenja slova u glas (primjena abecednog načela)*. U ovoj etapi dijete prepoznaje slovo i prevodi ga u glas. Uz glasovnu raščlambu razvija se i glasovno pamćenje. Rastavljenju riječ dijete treba znati iznova sastaviti u cjelinu. U ovoj fazi čita riječi bez iznimke i pogađanja, iako im ne razumije smisao. Najtežu etapu u procesu usvajanja čitanja mnogi ne mogu savladati bez poduke i uvježbavanja. Djeca koja imaju poteškoće u čitanju za vrijeme školovanja vrlo vjerojatno ovu etapu nisu uspjela savladati. Posljednja, četvrta etapa ovog procesa je *etapa složenog prevođenja grafičkih u glasovne jedinice*. Kada djeca postanu vješti čitači, koriste se tzv. *ortografskom strategijom*, ona je spoj logografske strategije i glasovne raščlambe. Dijete više ne rastavlja riječ na grafeme, nego čita cjelovito ono

što već prepoznaje kao jezičnu i pravopisnu cjelinu, a nepoznate riječi, uz pomoć slovno-glasovne raščlambe, brzo i jednostavno savladava.

Slika 3. Opći put razvoja čitačke vještine (Lundberg, Blomert prema Čudina-Obradović, 2014, 16)

3. FONOLOŠKA OSJETLJIVOST KAO SASTAVNICA PRIJENOSA GLASA U SLOVO

Kada navodimo pojam *fonemska svjesnost*, jedan od najvažnijih preduvjeta početnog čitanja, u literaturi pronalazimo različite nazive kojima se opisuje taj pojam, neki od njih su: fonološka svjesnost, fonološka osjetljivost i fonemska osjetljivost. Ti pojmovi ne predstavljaju istoiznačnice, stoga su se podjela i objašnjenje prema Čudini-Obradović (2014) pokazali kao najsveobuhvatniji i najjasniji. Autorica prije svega ističe kako navedeni pojmovi stoje u međusobnom odnosu i pripadaju fonološkoj osjetljivosti. Međusoban odnos pojmova slikovito je prikazan na ovaj način:

Slika 4. Međusoban odnos preduvjeta početnog čitanja (Čudina-Obradović, 2014, 115)

Prema Čudini-Obradović (2014) *fonološka osjetljivost* predstavlja sposobnost djeteta da u govoru nesvjesno *barata* rečenicama, dijelovima rečenice, dijelovima riječi: slog, početak i završetak. Nadalje, autorica navodi da je *fonemska osjetljivost* dio *fonološke osjetljivosti* i da

predstavlja nesvjesno prepoznavanje glasova u riječi. Svjesno prepoznavanje glasova u riječi, njihov broj i položaj, svjesno razmišljanje o strukturi riječi, mijenjanje, ispuštanje, dodavanje, zamjena i preokret glasova sposobnosti su koje se javljaju kada dijete savlada *fonemsku svjesnost*. Čudina-Obradović (2014) tvrdi da se fonemska svjesnost razvija od ranog do srednjeg djetinjstva, od jednostavnijih prema složenijim procesima te da se prvo uočava rima. Zatim se zamjenjuju, povezuju i izostavljaju slogovi, rima, korijeni-nastavci, početni glasovi i svaki glas u riječi. Ista autorica tvrdi da dijete postepeno postaje svjesno govorne strukture, da se rečenica sastoji od riječi i da se tvore prema gramatičkim pravilima, a potom i da se riječ sastoji od slogova, a slogovi od glasova. Tek kada se savladaju ova dva preduvjeta razvoja čitanja, *fonemska osjetljivost* i *fonemska svjesnost*, dijete počinje stjecati *abecedno načelo*, navodi Čudina-Obradović (2014). Odnosno, tek kada postane svjesno da se riječ sastoji od zasebnih glasova, može početi učiti koje slovo obilježava određeni glas. U pisanoj riječi svakom slovu pridodaje pripadajući glas, izgovara ga, kratko zadržava u pamćenju, pridodaje sljedećem slovu njegov pripadajući glas, povezuje ga sa zapamćenim i tako sve dok ne dobije cijelu riječ. Autorica *fonološku svjesnost*, koja je također dio *fonološke osjetljivosti*, navodi kao sposobnost prepoznavanja rime, slogova i riječi kao dijelova rečenice te ističe da ona predstavlja nezreliji stupanj *fonološke osjetljivosti*. Nadalje, navodi neke od oblika fonološke svjesnosti kao što su: prepoznavanje rime, stvaranje rime, smišljanje rime, prepoznavanje ne-rime, sinteza slogova u riječ, rastavljanje riječi na slogove (dvosložna riječ) i rastavljanje riječi na slogove (višesložna riječ). Kao važan element u razvoj čitanja autorica ističe i percepciju govora, odnosno navodi da je to pravilno doživljavanje cjeline riječi i da njezine podjele na segmente omogućavaju da dijete pravilno čuje riječ. Kada dijete usvaja primjenu abecednog načela, služi se kratkoročnim pamćenjem kako bi zadržalo i zapamtilo glasove koje će kasnije povezati u smislenu riječ. Stoga je i dobro razvijeno kratkoročno pamćenje jedan od važnijih elemenata u razvoju čitanja. Čudina-Obradović (2014) navodi kako brzina imenovanja ili prepoznavanja glasova i riječi ima važnu, pa čak i presudnu, ulogu u razvoju čitanja i izjednačava je s *fonemskom svjesnosti*. Nadalje, *brzinu imenovanja* opisuje kao brzinu kojom se dijete dosjeća naziva predmeta, slova i brojki te kao mogućnost brzog dozivanja riječi iz dugoročnog pamćenja kako bi njome opisalo ono što vidi. Još nije potvrđeno odnosi li se brzina imenovanja na dosjećanje samo verbalne građe, samo likovne građe ili oboje.

4. ULOGA DJEČJEG VRTIĆA U RAZVOJU PREDČITAČKIH I ČITAČKIH VJEŠTINA

Vrtić je mjesto koje, nakon obiteljskog doma, djetetu pruža jednaku sigurnost, slobodu i povjerenje. Odgoj djece prije svega treba biti usmjeren na zadovoljavanje djetetovih potreba, a osnovne potrebe predškolskog djeteta su sigurnost, ljubav i pripadanje.

Kako bi zadovoljili navedene potrebe, djetetu treba ponuditi *predvidljivost umjesto nesigurnosti, linearnost umjesto umreženosti, ritam umjesto kaosa, rituale umjesto neizvjesnosti* (Velički, 2009, 82). Sigurnost pruža mogućnost da se lako nosi s navedenim nesigurnostima suvremenog svijeta. Djeci i odraslima svakodnevno su potrebni tzv. *rituali zastajkivanja* koji im pomažu da se odmaknu i predahnu od kaosa svakodnevnica i zaštite ih od straha koji je sve više prisutan u životu djece i odraslih (Velički, 2009).

Ozračje je duh dječjeg vrtića, ono neku zajednicu čini jedinstvenom i prepoznatljivom i zato mu treba posvetiti veliku pozornost. (Ljubetić prema Miočić, 2012, 74)

U bogatom i poticajnom okruženju dijete nesputano, kompetentno i radozno istražuje svoju okolinu. Poštujući individualne potrebe djece, pruža im se mogućnost da izraze sve svoje potencijale, izgrađuju svoju osobnost i spoznaju nepoznato. U opuštenom ozračju razvija se i vještina čitanja.

Okruženje koje pridonosi kvalitetnom razvoju predčitačkih i čitačkih vještina razvija svijest o prirodi čitanja (abecedno načelo, fonološka svjesnost, redosljed čitanja slijeva nadesno i odozgo prema dolje), o smislu čitanja (prenošenje poruke, dobivanje obavijesti), o ljepoti pisanog teksta i o zadovoljstvu i ugodu čitanja. Djetetova uspješnost u početnom čitanju, vještina čitanja u odrasloj dobi i njegova želja za čitanjem kao izvorom znanja i užitka ovisi upravo o kvaliteti okruženja (Čudina-Obradović, 2008).

Prostorije, zidovi i panoi dječjeg vrtića bogato su opremljeni pisanim i tiskanim materijalima, na taj se način djeci pruža mogućnost susreta s pisanom riječi, a ujedno je i prvi korak u razvoju predčitačkih i čitačkih vještina. Moomaw i Hieronymus (2008) ističu da djeca koja se susreću s pisanom riječi u svojoj okolini na taj način razvijaju prve pojmove pismenosti, uočavaju da izrečeno može biti i napisano te da je način na koji se nešto piše, propisan. Nauče razlikovati tekst od slike, uoče pravilo pisanja i čitanja teksta slijeva nadesno i odozgo prema dolje, razmještaj riječi, granice među riječima i da se riječ sastoji od slova (glasova). Pored tih spontanih

dječjih zapažanja, dok dijete boravi u dječjem vrtiću, ponuđene su mu i mnogobrojne aktivnosti za razvoj predčitačkih i čitačkih vještina, u daljnjem tekstu navest ćemo i opisati neke od njih.

Kontekst dječjeg vrtića predstavlja fizičku, socijalnu, psihološku i pedagošku sredinu u kojoj zajedno borave djeca i odgojitelji, takvo okruženje pruža djetetu povoljne uvjete za stjecanje navedenih vještina. Velički (2009) navodi da je vrtić odgojno-obrazovna ustanova u kojoj se naglasak stavlja na proces učenja u kojem dijete aktivno konstruira svoje znanje, odnosno dijete ima aktivnu, a odgojitelj reaktivnu ulogu u konstruiranju znanja. Od odgojitelja se očekuje da djetetu pruži podršku te da osmisli fizičko i socijalno ozračje koje potiče dijete da uči čineći.

Interakcija s drugom djecom ne aktivira samo spoznajne procese, nego i procese koji potiču koordinaciju aktivnosti s vršnjacima za koje je pored iskustva potrebna i razmjena zajedničkog značenja i razumijevanje (Mussati (1986) prema Miljak (1988) prema Petrović-Sočo, 1997). Poticajno okruženje vrtića omogućava djetetu ulaženje u različite vrste interakcije; u maloj skupini, u paru ili pred cijelom grupom djece. Vrtićko poticanje predčitačkih vještina, prije svega fonemske svjesnosti, pretpostavka je za uspješno učenje čitanja u školi. Djetetov uspjeh u učenju čitanja više ovisi o fonemskoj svjesnosti nego o njegovoj inteligenciji, razvijenosti govora, bogatstvu rječnika, pripremljenosti za čitanje ili logičkom mišljenju (Čudina-Obradović, 2014).

4.1. Uloga odgojitelja u poticanju predčitačkih vještina

Odgojitelj djeci daje primjer korištenja i odašiljanja pisanih obavijesti, uživanja u pričama i zanimljivostima o kojima čitaju u pisanim tekstovima, organiziraju čitačko ozračje, (...) postupno uključuju dijete u jednostavne aktivnosti primanja i odašiljanja obavijesti, omogućuju mu sve složeniji uvid u smisao i značenje pisanog teksta i organiziraju aktivnosti i igre koje u djetetu osvješćuju strukturu govora i pisanog jezika (Čudina-Obradović, 2008, 37).

Primarni uvjet predškolske priprema za čitanje je razgovor između odgojitelja i djeteta. Govor odgojitelja mora biti miran, jasan i razgovijetan, a izgovor tečan. Pritom dijete treba upozoriti da obrati pažnju na govor, izgovor, zvukove i glasove. Znamo da djeca najbolje uče oponašajući, stoga odgojitelj ima odgovornost da dijete usmjeri na ispravan govorni razvoj. Djetetov govorni uzor treba propitivati svoje ponašanje i govor kojem su djeca izložena te im pružati adekvatne govorno-jezične i književnoumjetničke sadržaje (Velički, 2009). Kako bi potaknuo djetetovu želju za čitanjem, odgojitelj mora vlastitim primjerom pokazati da se pisana

riječ koristi kao obavijest i izvor znanja u različitim situacijama, ponuditi im smisleni tiskani materijal jer u dodiru s njim djeca stječu osnovne fonološke koncepte i vezu između govornog i pisanog jezika. Odgojitelj koji svakodnevno piše, čita i pismeno komunicira sa svojom okolinom najbolji je model za stjecanje početnog čitanja i pisanja u dječjem vrtiću.

Čitačko ozračje, u kojem slikovnica ima glavnu riječ, spontani je poticaj djetetu da usvoji jezik slikovnice i komponente priče. Odgojitelj motivira djecu na čitanje kako bi kod djece osvjestio činjenicu da je čitanje zanimljivo, značajno i ugodno iskustvo. Predvidive slikovnice u kojima se tekst ponavlja pružaju djetetu mogućnost da predvidi sljedeću situaciju i lako zapamti riječi, a nakon čitanja samostalno ispriča priču i osjeća se kao veliki čitatelj. Pored predvidivih, djeci možemo ponuditi i nepredvidive knjige koje bogate rječnik i nude širu upotrebu jezika. Možemo im ponuditi i rimovane pjesmice koje potiču na igru jezikom i riječima te zajedničko recitiranje pjesme u rimi, kao i informativne knjige koje pobuđuju dječju znatiželju i bogate djetetova iskustva o svijetu koji ih okružuje (Moomaw, Hieronymus, 2008).

Podučavanje čitanja u vrtiću često započinje usvajanjem slova. Polazi se od pretpostavke da dijete prvo usvaja slova, povezuje ih u riječi i tako razvija vještinu čitanja, ali to nije točno. Takvom metodom podučavanja gubi se smisao čitanja, važnost se daje dekodiranju teksta, a ne smislu pročitane (Čudina-Obradović, 2014).

Nadalje, od odgojitelja se očekuje da promatra djetetov razvoj u području govora i čitanja te da uočava napredak ili moguće nedostatke i poteškoće u tom pogledu. Sustavnim promatranjem odgojitelj može pravovremeno uočiti nedostatke i upozoriti roditelje na moguće probleme. U dogovoru s roditeljima i stručnom službom može se raditi na prevenciji ili otklanjanju nedostataka kako bi se na vrijeme spriječilo ili otklonilo poteškoće u daljnjem govornom, a onda i čitačkom razvoju. *Nedostatne govorne kompetencije nedvojbeno kasnije dovode do nesigurnosti, koja se može očitovati u plašljivosti ili u agresivnosti.* (Velički, 2009, 85)

4.2. Igre i aktivnosti za poticanje predčitačkih vještina u dječjem vrtiću

Poznajući i osluškujući djetetove interese, mogućnosti i želje odgojitelj organizira igre i aktivnosti kojima otvara *prostor za govor* i razvija predčitačke i čitačke vještine. Potičući navedene aspekte razvoja, vrlo je važno stvoriti pozitivnu atmosferu u kojoj se dijete osjeća prihvaćeno i voljeno. U organiziranim aktivnostima odgojitelj je neutralan promatrač uz kojeg djeca ne

osjećaju kontrolu, procjenu i nadzor. Ukoliko osjeti potrebu da se uključi u ravnopravnu igru s djecom, pružit će primjer da je normalno pogriješiti i pomoći im da prevladaju strah od pogreške i oslobode se (Petić-Stanić, Velički, 2008).

Navest ćemo neke od aktivnosti koje se mogu primijeniti u radu s predškolskom djecom u poticanju predčitačkih i čitačkih vještina.

Preuzeto: Petić-Stanić, Velički (2008)

IGRE
SLUŠANJA I
GOVORENJA

Ja kažem nečujno, ti kažeš glasno
(izgovor pojedinih glasova, dob: 4+)

Čarobni vrtuljak
(poticanje i uvježbavanje slušne osviještenosti; bogaćenje rječnika, dob 3+)

Gospođica od A do Ž
(prepoznavanje početnog glasa/slova u riječi; rečnična sinteza, oblikovanje teksta, dob: 5+)

IGRE ČITANJA

Vlak
(slogovna sinteza, dob: 6+)

Igra pamćenja
(imenovanje; glasovna analiza, dob: 6+)

Igre slovima
(razvijanje predčitačkih vještina; prepoznavanje slova, uvježbavanje slušne osviještenosti)

5. ULOGA RODITELJA U RAZVOJU PREDČITAČKIH VJEŠTINA

Za razliku od čitanja, koje zahtjeva dobru motivaciju, govor je prirodna čovjekova aktivnost, javlja se „sam od sebe“ i razvija se bez dodatne motivacije. Čitanje je složena misaona aktivnost i ona čovjeku nije prirodna. Da bi dijete s lakoćom pristupilo čitanju, a kasnije i uspješno usvojilo čitanje, vrlo važnu ulogu ima roditeljska angažiranost. Roditelj treba biti primjer djetetu i pokazati da je čitanje zabavna, važna, potrebna i ugodna aktivnost, a tako se razvija i ljubav prema čitanju.

Oni daju primjer korištenja i odašiljanja pisanih obavijesti, uživanja u pričama i zanimljivostima o kojima čitaju u pisanim tekstovima, organiziraju čitačko ozračje, te svakodnevno čitaju djetetu i s djetetom, (...) postupno uključuju dijete u jednostavne aktivnosti primanja i odašiljanja obavijesti, omogućuju mu sve složeniji uvid u smisao i značenje pisanog teksta i organiziraju aktivnosti i igre koje u djetetu osvježuju strukturu govora i pisanoga jezika. (Čudina-Obradović, 2008, 37)

Pogrešan pristup roditelja može odbiti dijete od čitanja, stoga trebaju biti pažljivi kako djeca ne bi razvila osjećaj nelagode, straha pa čak i zgražanja prema čitanju. Roditelj koji čita, piše i pismeno se obraća okolini, kroz igru i zabavu djetetu će pokazati da je pisana riječ izvor znanja i da pruža obavijest u različitim životnim situacijama, od onih najmanjih na kutijicama od začina (sol, papar, šećer, itd.) pa sve do izvora znanja koje nude novine, rječnici, enciklopedije i knjige. Dijete će primjetiti da različite vrste informacija i obavijesti može dobiti iz različitih izvora, razvijat će glasovnu raščlambu i abecedno načelo, a da toga nije ni svjesno. Pismenim aktivnostima naučit će da i sam pisanom riječju može prenjeti poruku ili obavijest, proizvest će prve pisane tragove, te produbljivati glasovnu raščlambu i abecedno načelo.

Dijete treba očarati tekstom, i to tako da mu se čita od malena i da se čita s njim kad samo uđe u svijet slova i tekstova. (Peti-Stantić, 2009, 8) Svakodnevno čitanje slikovnica, bajki ili priča prije svega uvesljava, obrazuje, uspavljuje, ali i motivira dijete za čitanje, a ako se ta aktivnost odvija na način da dijete sjedi roditelju u krilu, uz sve navedeno razvija se i osjećaj zajedničkog uživanja u priči, osjećaj povezanosti i topline. U takvom ugodnom čitačkom ozračju dijete stječe ljepotu riječi, njeguje stalnu potrebu za čitanjem i razvija predčitačke sposobnosti. Smirena, opuštena i ugodna aktivnost čitanja razvit će kod djeteta svakodnevnu tradiciju, a znamo da mala

djeca vole sigurnost, organizaciju i ustaljenost čime im poručujemo da je čitanje važno, korisno i zabavno.

Odlazak s djetetom u knjižnicu i upoznavanje s knjigom nudi djetetu neke nove spoznaje i proširuje vidike. Knjižnica je mjesto gdje se u toploj i ugodnoj atmosferi, okruženi mirisom knjiga, rađaju i stvaraju novi naraštaji mladih čitatelja, stoga djeci treba pokazati da svaka knjižnica ima odjel za djecu i mlade na kojem može pronaći knjige koje su mu namijenjene. Treba ga upoznati s načinom ponašanja u knjižnici, tiho pričati i oprezno rukovati s knjigama, svaku knjigu vratiti na svoje mjesto te se obratiti nadležnoj osobi ako nam ako nam treba pomoć.

Djeca koja odrastaju u okruženju naklonjenom čitanju i ne razmišljaju o tome kao jednoj od složenijih ljudskih djelatnosti, nego uranjaju u maštoviti svijet priče i stapaju se s njim. Takva djeca rado se služe različitim tiskanim materijalom, redovito posjećuju knjižnicu te brže i lakše razvijaju predčitačke i čitačke vještine. Snažna vanjska motivacija predstavlja temelj u napretku predčitačkih i čitačkih vještina. Čitanje nam otvara vrata vlastite slobode, čitajući otkrivamo i oživljavamo nestvarni svijet priče. Svatko to čini na sebi svojstven način tako da priči pridoda osobni svijet. (Peti-Stantić, 2009).

5.1. Slikovnica kao poticaj u razvoju čitanja

Slikovnica je simbol djetinjstva i prva knjiga s kojom se dijete susreće. Osim vizualnog doživljaja, ilustrirani tekst pruža djetetu i mnogo šira iskustva. Dok dijete gleda ilustracije, lista stranice i sluša, uživa u priči, zapletu, ali i vezi između ljepote riječi i slike. Svojim odgojno-obrazovnim ulogama slikovnica sudjeluje u razvoju djeteta. Jedna od njih je spoznajna uloga (Čačko (2000) i Centner (2007) prema Šišnović, 2011/2012) u kojoj slikovnica pomaže djetetu da razvije pojam o sebi, pruža mu mogućnost da upozna svijet oko sebe i opisuje djetetovu svakodnevicu unutar obitelji, vrtića i šire zajednice. Hlevnjak (2000) prema Šišnović (2011/2012) uočava socijalizacijsku i iskustvenu ulogu kojom dijete čitajući slikovnice s djecom i odraslima, stječe nova prijateljstva, stupa u interakciju s drugom djecom i odraslima, dolazi do novih spoznaja i produbljuje ona usvojena, iznosi mišljenja i iskustva. Likovnim izričajem razvija se osjećaj za lijepo, navodi isti autor u estetskoj ulozi slikovnice. Zabavna uloga razvija maštu, budi potrebu za knjigom i naglašava važnost čitanja. Uz pomoć slikovnice dijete usvaja poželjne i odbacuje nepoželjne vrijednosti socijalne sredine unutar društvene uloge (Šišnović, 2011/2012).

Iskustvo jezika dijete najprije stječe putem osjetila za sluh slušajući komunikaciju svoje okoline. Iz tog razloga treba ga izlagati različitim kvalitetama govora, kao što je izražajno i interpretativno čitanje slikovnica uz prisustvo emocija. Slušajući slikovnice i priče, dijete stječe nova iskustva, razvija jezičnu kreativnost i izražavanje (Velički, 2009).

Odgojiteljica Antonović (2011/2012), iz Dječjeg vrtića Carić iz Novalje, promatrajući djecu tijekom čitanja slikovnice, zamjetila je da djeca ne sjede mirno i slušaju, nego aktivno sudjeluju u čitanju, promatraju pojmove sa slike, povezuju tekst sa ilustracijom i za odgojiteljicom ponavljaju nepoznate riječi. Svojim ponašanjem, tjelesnim pokretima i gestama, pokazali su da pažljivo slušaju i razumiju, predviđaju tijek priče i izrečeno povezuju s vizualnim. Na kraju dolazi do zaključka kako je slikovnica, osim govornog poticaja, medij uz pomoć kojega djeca razvijaju intelektualne sposobnosti i memoriju, bogate rječnik, usvajaju nove pojmove i pravilan izgovor te proširuju iskustva i doživljaj okoline.

Slikovnica djetetu otvara vrata u svijet, stoga je važno odabrati onu *pravu*. Danas to nije jednostavan i lagan zadatak, u mnoštvu ponuđenih, odabrati onu koja je vrijedna. Čudina-Obradović (2008) savjetuje kako prepoznati kvalitetnu slikovnicu. Prije svega ne smijemo dopustiti da nas *kič-slikovnice*, kako ih naziva autorica, veselih boja i razigranih ilustracija prevare jer one nemaju pravu estetsku vrijednost. U pravilu ih nije teško prepoznati jer nemaju navedenog autora teksta i ilustracije, slike su stereotipne i nemaštovite, glavni likovi se često ponavljaju i postaju *šablone* (pas, mačka, zec, medo...), a tekst nema pravu vrijednost, besmislen je i sladunjav. Kvalitetnu i estetski vrijednu slikovnicu prepoznamo po istaknutim autorima teksta i ilustracija, likovnom doživljaju koji pruža jedinstven, kreativan i maštovit sadržaj, a tekst predstavlja smislenu, kratku i jasnu poruku koja nas navodi na zaključak. Ako ne možemo jasno razlikovati kvalitetnu od *kič-slikovnice*, dobro je pogledati ponudu dječjih odjela u knjižnici ili pitati osoblje za savjet. Kvalitetna slikovnica predstavlja odgojno-obrazovni poticaj putem kojeg dijete usvaja prve riječi, proširuje rječnik i razvija govor. Stječe prve umjetničke pojmove (boja, veličina, oblik) i ljubav prema ljepoti. Slikovnica mu pruža mogućnost da „nahrani“ znatiželju i stekne nova iskustva o svijetu u kojem živi (Šišnović, 2011/2012). *Na govorni, estetski i misaoni razvoj djeteta djelovat će pozitivno samo dobra, umjetnički oblikovana i napisana slikovnica.* (Čudina-Obradović, 2008, 51) Svakodnevna aktivnost čitanja priča i slikovnica s djecom jednako je važna kao i aktivnost čitanja dječjih pjesama, ali je, nažalost, od strane roditelja pomalo zanemarena. Iz tog razloga djeca do polaska u školu čuju mnogo više priča nego dječjih pjesama. Veliku ulogu u razvoju

predčitačkih vještina i fonološke svjesnosti imaju dječje pjesme i stihovi, posebno kada govorimo o razvoju slušanja, uočavanja i pamćenja rime. Učestalo slušanje, čitanje i ponavljanje pjesama u rimi, nadopunjavanje stihova rimom, pamćenje rime i predviđanje završetka u rimi aktivnosti su koje mogu pomoći djetetu da brže i jednostavnije savlada predčitačke vještine (Čudina-Obradović, 2008).

6. GLAZBENA MOTIVACIJA KAO POTICAJ ZA RAZVOJ GOVORA I PREDČITAČKIH VJEŠTINA

Motivacija je (*psih.*) skup pobuda koje čovjeka pokreću na aktivnost te određuju smjer, intenzitet i trajanje te aktivnosti. (HER, 2002, 765) U metodici početnog čitanja i pisanja (Bežen, Jurkić Sviben, Budinski, 2013, 188) motivacija se definira kao *stanje u kojem smo pokrenuti nekim potrebama, težnjama i motivima na postizanje nekog cilja*. Motivacija je slična učenju i emocijama: učenju jer utječe na promjenu ponašanja, a emocijama jer je neki psiholozi poistovjećuju s emotivnim stanjem. Iz tog razloga motivacija se smatra najvažnijim elementom u podučavanju predčitačkih vještina, a o njevoj kvaliteti ovisi uspjeh metodičkog čina i djetetovog usvajanja predčitačkih vještina (Bežen, Jurkić Sviben, Budinski, 2013).

U Hrvatskom enciklopedijskom rječniku (2002, 385) glazba se definira kao *umjetnost izražavanja tonovima, glasovima i šumovima*. Do 2013. godine, u Hrvatskoj se glazbena motivacija u nastavi Hrvatskoga jezika koristila jedino kao *pomoć u primanju i interpretiranju lirske pjesme* (Šabić (1990) prema Bežen, Jurkić Sviben, Budinski, 2013, 99).

Isti autori, koji su po prvi put uveli glazbenu motivaciju u metodu poučavanja početnog čitanja i pisanja u hrvatskome jeziku, u svom radu *Musical motivation in early reading and writing of the Croatian language* (2013), u kojem istražuju glazbenu motivaciju u početnom čitanju i pisanju hrvatskog jezika, navode kako su mnoga znanstvena istraživanja potvrdila hipotezu da glazbene aktivnosti, a time i glazbena motivacija, u vrijeme kada dijete intenzivno ovladava jezikom, utječu na razvoj fonološke svjesnosti, poboljšavaju kognitivne sposobnosti i osjećaj za ritam.

Forgeard i sur. (2008) prema Bežen, Jurkić Sviben, Budinski (2013) u svom istraživanju navode kako glazbene sposobnosti stvaraju podlogu za razvitak fonološke svjesnosti i čitačkih vještina te da *pjevanje dječjih pjesama pomaže u rastavljanju riječi na slogove* (Bežen, Jurkić Sviben, Budinski, 2013, 101).

Glazbena motivacija putem brojalica, pjesama i slušnih aktivnosti potiče djecu predškolske dobi da kompetentnije ovladaju fonološkom svjesnosti, a kasnije i vještinom čitanja, navodi autor Bolduc-Lefebvre (2012) u svom istraživanju (prema Bežen, Jurkić Sviben, Budinski, 2013).

(...) *Vežu između ranih ritmičkih vještina, glazbene pouke i fonološke svjesnosti kod djece predškolskog uzrasta (5-6 godina)*, dokazali su Moritz i sur. (2012) (prema Bežen, Jurkić Sviben, Budinski, 2013,101).

Šulentić Begić, Špoljarić (2011) smatraju da glazbene aktivnosti ne razvijaju samo glazbene sposobnosti nego i intelektualne (zaključivanje, analiziranje, pamćenje, apstrakcija, razumijevanje) i motoričke (brzina, koordinacija, preciznost). (...) *Glazba i pokret razvijaju sposobnost slušanja, motoriku, jezičnu vještinu, sposobnost rješavanja problema, pismenost, kooperativnost i suosjećajnost*. (Stein (2008) prema Šulentić Begić, Špoljarić, 2011, 449) Isti autor, ističe da rana izloženost glazbi potiče razvoj čitanja, razvija jezik, koordinaciju, kreativnost, socijalnu interakciju, samopoštovanje i memoriju te stimulira emocije. Pjevanje pjesama potiče djecu na druženje i aktivira moždane putove odgovorne za višu razinu razmišljanja.

Campbell (2003) prema Šulentić Begić, Špoljarić (2011), također ističe pozitivne utjecaje glazbe na djecu i dijeli ih na intelektualne (govorne vještine, radne navike, čitanje, matematika, pamćenje činjenica, vizualno i slušno pamćenje), emocionalne (komunikacija, kreativnost, empatičnost, izražavanje osjećaja, uklanjanje stresa) i duhovne (samosvjest).

Brewer (2008) prema Šulentić Begić, Špoljarić (2011) ističe da glazba stvara radnu atmosferu, smanjuje stres, a proces učenja čini ugodnijim.

Lidija Nikolić (2018, 139) u radu *Utjecaj glazbe na opći razvoj djeteta* donosi pregled rezultata i spoznaja proizašlih iz dosadašnjih znanstvenih istraživanja o utjecaju glazbe na opći razvoj djeteta. Utjecaj glazbenog obrazovanja i slušanje glazbe na opći razvoj djeteta analizirala je s kognitivnog, socijalnog i emocionalnog te psihomotornog stajališta. Autorica smatra da je holistički pristup obrazovanju onaj u kojem se svako dijete razvija u svom punom potencijalu putem svestranog obrazovanja, stoga, uz pregled rezultata različitih znanstvenih istraživanja o utjecaju glazbe na pojedina razvojna područja djeteta, ističe i utjecaj glazbe na naglazbena područja razvoja djeteta. Neuroznanstvena istraživanja dokazuju da su predškolsko i rano školsko doba ključne faze općeg razvoja jer se u tom periodu moždane sinapse puno brže razvijaju i mijenjaju. *Istraživanja pokazuju da umjetničko obrazovanje ima veći utjecaj na razvoj mozga ako su mu djeca izložena u ranijoj dobi* (Nikolić, 2018, 142). Rana izloženost glazbenom odgoju dovodi do porast neuronskih sinapsi u različitim dijelovima mozga, ističe Nikolić (2018). Istraživanja o utjecaju glazbe na neglazbena područja razvoja djeteta došla su do spoznaja kako glazba ne utječe direktno na poboljšanje neglazbenih područja razvoja, nego se putem slušanja

omiljene glazbe utječe na emocionalno stanje koje dovodi do boljeg kognitivnog funkcioniranja. Glazbene aktivnosti podižu razinu pozitivnog raspoloženja i uzbuđenja čime se barem na kratko povećava stupanj budnosti. Nikolić (2018) naglašava da djeca postižu najbolje rezultate u stanju uzbuđenosti, zadovoljstva i živahnosti. Također, brojna su istraživanja potvrdila utjecaj glazbene obuke na kasnije kognitivno funkcioniranje. Pozitivan utjecaj na kognitivno funkcioniranje u vrijeme djetinjstva, kada je mozak još uvijek *plastičan* i osjetljiv na okolinske utjecaje, ima svakodnevno sviranje, čitanje notnih zapisa, pamćenje dugih glazbenih cjelina i učenje različitih glazbenih struktura (Schellenberg (2004) prema Nikolić, 2018). Thompson, Schellenberg i Husain (2003) prema Nikolić (2018), svojim su istraživanjem dokazali utjecaj glazbene obuke na sposobnost dekodiranja prozodije u govoru, dok mnoga druga istraživanja potvrđuju utjecaj glazbenog obrazovanja na *poboljšanje verbalnih, spacijalnih, matematičkih sposobnosti i IQ-a* (Nikolić, 2018, 144). Courey i sur. (2012), Rauscher, LeMieux, Hinton (2005) i Long (2007,2014) prema Nikolić (2018), svojim istraživanjem pokazali su da ritamsko podučavanje pozitivno utječe na razvoj pojedinih matematičkih vještina i vještina čitanja, a čitanje jednostavnog notnog zapisa uz glazbeno izvođenje pomaže u učenju čitanje i razumijevanju pročitano (Butzlaff (2000) prema Nikolić, 2018). Pozitivne učinke glazbe na socijalni razvoj djece dokazali su Kirchner i Tomasello (2010) prema Nikolić (2018). Djeca koja su za vrijeme predškolskog i rano školskog razdoblja bila uključena u glazbeni program (pjevanje, sviranje na udaraljkama, plesanje) pokazuju veću empatičnost, spremnija su na suradnju i rado pružaju pomoć prilikom rješavanja problema. Dok su Herland i sur. (2000) prema Nikolić (2018), kod djece školske dobi, koja su uključena u program pjevanja, uočili veće samopouzdanje prilikom javnih nastupa, bolje socijalne vještine i povećanu svijest o drugima. Grupno sviranje kod djece razvija disciplinu, spremnost na timski rad, osjećaj pripadanja grupi, odgovornost i samoizražavanje, stječu iskustvo javnog nastupa, a osim toga razvijaju i ljubav prema glazbi i uživanje u njoj (Brown (1980), Hallam i Prince (2000), prema Nikolić, 2018). Hallam (2010a) (prema Nikolić, 2018) smatra da prilikom grupnog sviranja djeca više obraćaju pažnju jedni na druge, što ih dovodi u stanje zajedništva i privrženosti, a time razvijaju socijalne vještine, osjećaj empatije, poštovanja i pozitivnog socijalnog ponašanja. Malobrojna istraživanja utjecaja glazbenog obrazovanja na psihomotorni razvoj potvrdila su pozitivan utjecaj glazbenih poticaja na psihomotorni razvoj djeca. Bolju koordinaciju i lakoću pri izvođenju pokreta pokazuju djeca koja pohađaju glazbene programe u odnosu na onu djecu koja nisu uključena u iste (Gruhn (2002), Kalmar (1982) prema Nikolić, 2018). Integrirane tjelesne i

glazbene aktivnosti dovode do mnogih pozitivnih učinaka na psihomotorni razvoj. Tako, primjerice, programi u kojima je uključen ritam pospješuju motoričke vještine bacanja, hvatanja i skakanja (Beisman (1967) prema Nikolić 2018), dok učenje sviranja instrumenta dovodi do usavršavanje fine motoričke vještine (Schlaug i sur. (2005) prema Nikolić, 2018).

Corbeil, Trehub i Peretz (2013) prema Patscheke, Degé i Schwarzer (2018, 5) ističu da *sretna vokalizacija ima važnu ulogu u reguliranju dječje pažnje*. Nadalje, Fisher i McDonald (2001) prema Patscheke, Degé i Schwarzer (2018, 5) tvrde kako *pjevanje čini djecu svjesnom pojedinih glasova u govoru jer se pjesme sastoje od stihova, riječi i slogova koji traju, koji se ponavljaju i koji se naglašavaju. Zato pjesma čini jedinstvenu i vrijednu formu pristupa fonemima (glasovima), najmanjoj zvukovnoj (glasovnoj) jedinici jezika*. (Patscheke, Degé i Schwarzer, 2018, 5). Glazba i jezik imaju mnogo zajedničkih elemenata. Prije svega, Koelsch i Siebel (2005), Schön i sur (2010) prema Patscheke, Degé i Schwarzer (2018) navode da se moždani centri odgovorni za recepciju glazbe i jezika preklapaju. Ponukani ovim spoznajama znanstvenici su počeli istraživati vezu između glazbe i jezika uzimajući pri tom u obzir pozitivne učinke glazbenog vježbanja na fonološku svjesnost (Bolduc (2009), Chobert, François, Velay i Besson (2014), François, Chobert, Besson i Schön (2013), Gromko (2005), Moritz, Yampolsky, Papadelis, Thomson i Wolf (2013) prema Patscheke, Degé i Schwarzer, 2018). Došli su do spoznaje da svakodnevno glazbeno vježbanje poboljšava fonološke vještine (Moritz i sur (2013) prema Patscheke, Degé i Schwarzer, 2018), da glazbeni trening, posebno konstruiran za razvoj fonološke svjesnosti, više utječe na razvoj fonoloških vještina od uobičajnog glazbenog treninga (Bolduc (2009) prema Patscheke, Degé i Schwarzer, 2018) i da su fonološke vještine razvijenije kod djece koja pohađaju dječje vrtiće u kojima se provodi glazbeni trening nego kod one djeca koja ne pohađaju takve vrtiće (Gromko (2005) prema Patscheke, Degé i Schwarzer, 2018).

Bežen, Jurkić Sviben i Budinski (2013) su poticaj za svoje istraživanje pronašli u neuroznanstveno utemeljenoj hipotezi *OPERA hypothesis* autorice A. D. Patel (2011) koja postavlja tezu da glazba utječe na mozak po točno određenim segmentima. Hipoteza je dobila naziv prema početnim slovima engleskih pojmova koji je opisuju.

- 1.) *Overlap* ili preklapanje - autorica hipoteze tvrdi da postoji preklapanje neuronskih veza i centara u mozgu za recepciju govora i recepciju glazbe.
- 2.) *Precision* ili preciznost - da bi se glazba uspješno percipirala, odnosno slušno uočila, potrebna je puno veća preciznost i koncentracija nego što je to potrebno kod usvajanja govora.

3.) *Emotion* ili osjećaj - glazba ima snažan utjecaj na emocije kod ljudi, najčešće pozitivan. Dokazano je da glazba prvo djeluje na emocije, a tek onda na kogniciju. Glazbu usvajamo putem urođene ganglijske nakupine u mozgu koja upravlja emocijama - amigdale. Iz tog razloga glazba ima puno snažniji utjecaj na emocije koje potiču motivaciju, a glazbena motivacija ima snažan utjecaj na proces usvajanja predčitačkih vještina (Breitenfeld i Vrbanić (2011) prema Bežen, Jurkić Sviben, Budinski, 2013). Glazbenim poticajima djeca dolaze do novih spoznaja, a da toga nisu svjesna.

4.) *Repetition* ili ponavljanje - svaka pjesma strukturirana je od ponavljajućih uzoraka. Ponavljanje je osnovni element svake pjesme, bilo da se ponavlja, stih, strofa ili refren, odnosno glazbeni motiv, melodijski obrazac ili ritamski obrazac. Ponavljanje ojačava neuronske mreže. Djeca najbolje uče putem ponavljanja. Učestala ponavljanja djeci daju osjećaj poznatoga i sigurnosti, a što se češće obrasci ponavljaju, učvršćuju se moždani putevi i sinapse.

5.) *Attention* ili pažnja - dokazano je da je za recepciju i prihvaćanje glazbe potrebna puno jača koncentracija nego kod govora. Mozak je puno aktivniji i koncentriraniji kada se sluša glazba nego kada se sluša govor. Rezultat je da je nakon slušanja glazbe znatno olakšana slušna recepcija govora. Navedena hipoteza znanstveno je i teorijsko uporište prema kojem su autori (Bežen, Jurkić Sviben, Budinski, 2013) došli do zaključka da glazbena motivacija potiče razvoj predčitačkih vještina. Slično tome, Patscheke, Degé i Schwarzer (2018, 4) navode da *glazbena vještina zahtjeva uvježbavanje koje zauzvrat priziva preciznu percepciju akustičnog događaja u nekom vremenu*. Da bi smo percipirali glazbu moramo, uložiti puno više koncentracije nego što nam je to potrebno za percepciju govora. Glazbenim treningom, čija je recepcija teža, izoštravamo pažnju koja nam poslije omogućava lakše percipiranje glasova u govoru. Možemo reći da glazba trenira slušanje i pomaže u izoštravanju percepcije zvuka u nekom vremenu.

6.1. Glazbene aktivnosti u dječjem vrtiću kao poticaj za razvoj predčitačkih vještina

Glazbenim aktivnostima postiže se neprocjenjivo ozračje u dječjem vrtiću, a ujedno se pozitivno utječe na cjeloviti razvoj svakog djeteta. (Miočić, 2012, 73)

Cjeloviti razvoj čine afektivne, socijalne, kognitivne i psihomotoričke sastavnice (Denac (2004) prema Miočić, 2012).

Glazbenim aktivnostima u dječjem vrtiću treba pristupati stručno i pedagoški uvažavajući sve aspekte dječjeg psihofizičkog razvoja i mogućnosti glazbeno-pedagoškog rada u dječjem vrtiću (Vidulin, 2016). Ista autorica navodi da svakodnevnim glazbenim odgojem, u najranijoj dobi, djecu upoznajemo s glazbom i glazbenim terminima na prirodan, aktivan i zoran način. Glazba pridonosi općem razvoju djeteta, utječe na njegov spoznajni razvoj, na govorne sposobnosti te potiče emocionalnu i socijalnu interakciju među vršnjacima i odraslima.

Glazbeni odgoj potiče djecu da razmišljaju kreativno, da rješavaju probleme na nov, fleksibilan i jedinstven način (Miočić, 2012).

Pesek (1997) prema Miočić, (2012) navodi da je glazba moćno sredstvo u odgoju djece, da pozitivno utječe na razvoj kritičkog i estetskog mišljenja, da potiče djecu na stvaralačke aktivnosti i promiče kulturu življenja, učenja i stvaranja uz glazbu, a sve to s ciljem estetskog odgoja djece i razvijanja ljepote umjetnosti.

Vidulin (2016) savjetuje koje glazbene aktivnosti provoditi u dječjem vrtiću od jasliske dobi do polaska u školu. Glazbeni podražaji slušanja glazbe i otkrivanja zvučne okoline najprimjereniji su djeci jasliske dobi, od 6 mjeseci do 3 godine. Djecu postepeno navikavamo na glazbu i potičemo glazbeni razvoj s naglaskom na emocionalnu sastavnicu dječje osobnosti. Površno slušanje glazbe treba pretvoriti u svjesno oslušivanje, osvijestiti interes za zvukove iz okoline, razvijati auditivnu radoznalost te stvoriti temelje za upoznavanje, pamćenje i analizu zvučnih dojmova. U jasliskoj dobi aktivnost slušanja najčešće se provodi uz pomoć brojalica i kratkih pjesmica, a glazbenim igrama razvija se motorika, ritam i govor. Nakon prelaska u vrtićku skupinu pa sve do 5. godine *započinje konkretniji razvoj glazbenih sposobnosti, njeguje se i kultivira glas, postiže samostalnija i ritamsko-melodijski preciznija izvedba pjesme pjevanjem i /ili sviranjem, doživljava i izražava glazba, prepoznaju osnovne glazbene sastavnice i sl.* (Vidulin, 2016, 224) Od 5. godine do polaska u školu veća se pažnja pridaje intonaciji, pravilnom pjevanju i razvijanju glazbenog pamćenja. Petogodišnjaci ili starija djeca pjesmu uče po sluhu, brzo usvajaju nove skladbe, lako pamte riječi pjesme i primjećuju da pjesma ima ponavljajuće dijelove. Malo starija djeca mogu razumjeti *odlike ritma/metra i melodije, uzlazno silazno kretanje tonova te karakter i ugođaj glazbe* (Vidulin, 2016, 225). Nadalje, ista autorica naglašava važnost glazbenih poticaja u razvoju drugih područja te da glazbene aktivnosti u predškolskom razdoblju imaju utjecaj na druga područja razvoja više nego u bilo kojem drugom razdoblju života. U korist tog tvrdnji navodi istraživanja Jensena (2000), Rauschera (2009), Schellenberga (2006) i Thompsona

(2009) prema Vidulin (2016) koji su došli do zaključka kako djeca uz glazbenu motivaciju postižu bolje rezultate u svim ostalim područjima u formalnom znanju u većoj motiviranosti i socijalnoj interakciji.

Kako bi se glazbene sposobnosti uspješno razvile, presudnu ulogu, pored najranijeg djetinjstva, imaju genetski činitelji i poticajna socijalna sredina. Poticajna socijalna sredina, obiteljska i/ili odgojno-obrazovna, predstavlja glazbeno ozračje u kojem je dijete svakodnevno izloženo glazbenim poticajima i motivirano za samostalno glazbeno izražavanje.

Ako dijete živi u sredini u kojoj nema doticaja s bilo kojim oblikom umjetnosti, ono će se sporije razvijati nego dijete u kojega sredina utječe na stvaranje estetskog odnosa prema umjetnosti. (Manasteriotti (1982) prema Miočić, 2012, 75)

Kao što smo na početku spomenuli, glazbeni odgoj i provođenje glazbenih aktivnosti zahtjeva stručnost i od odgojitelja se očekuje da posjeduje dobre glazbene kompetencije i sudjeluje u djetetovom glazbenom razvoju.

6.1.1. Uloga malešnica u razvoju predčitačkih vještina

Malešnice su (Crnković, 1998) vrlo stare dječje pjesme, pučkog izvorišta ili podrijetla. Osim navedenog ustaljenog naziva koji proizlazi iz pojma *malešan*, autor je predlagao i naziv *pjesma ranka* koja bi predstavljala *pjesmu namjenjenu najranijoj dobi*. Nalazi ih kod svih naroda, a u svijetu su poznate kao *nursery rhymes* ili *pjesme iz zabavišta*. Stvaraju ih odrasli u dodiru s djecom i njihovim ponašanjem. To su prve dječje pjesme i uvijek su vezane uz igru s pokretom u kojoj je dijete aktivni sudionik, a ne pasivni promatrač. U dječjem vrtiću djeca ih često pjevaju, recitiraju i izgovaraju u igri.

Velički i Katarinčić (2011) naglašavaju fonološku strukturu malešnica i navode kako u sebi sadržavaju sve glasove jezika koje treba usvojiti dijete predškolske dobi. Vrlo su slične *nonsensnim* pjesmama, imaju pravilan ritam, a tekst je nositelj zvuka koji često nema smisla. Narodni govor malešnice dobar je poticaj za jednostavno i kvalitetno uvođenje djeteta u govor. Bogate su ritmom, tempom i kombinacijom glasova i slogova koji su potrebni u pravilnom izgovoru, a koje dijete ne može čuti u svakodnevnoj komunikaciji. Često se izvode pokretima prstiju, a poticaji finomotorike povezani su s postignućima u predčitačkim vještinama (veza između glasa i pokreta, slova i pokret, redosljed riječi u rečenici). Igrajući se malešnicama djeca

promišljeno upotrebljavaju govorne oblike sadržane u stihovima koje se odnose na sve vrednote jezika (intonacija, ritam, tempo, pauza), koriste različite karakteristike glasa (glasno-tiho), pamte redoslijed (bitan kod uočavanja redoslijeda glasova u riječi, analiza i sinteza) te bogate rječnik.

6.1.2. Uloga brojalice u razvoju predčitačkih vještina

Brojalice su (Peteh, 2007) kratke, vesele, rimovane pjesme. Proizašle su iz narodne književnosti i prenose se s koljena na koljeno sve do dana-danas. Karakterizira ih ritam, melodičnost i šala. Djeca se u igri često koriste brojalicama kako bi se podijelili u dvije skupine igrača, kako bi odabrali lovca u igri *lovice*, kako bi se dogovorili i sl., a najviše se koriste kod igara na ispadanje. Brojalica je postala dio pravila igre, ukoliko se djeca ne mogu sama dogovoriti. *Učenje kroz igru je voljno učenje, nenametljivo, trajno, neprimjetno, bez prisile, čemu brojalice uvelike pridonose.* (Peteh, 2007, 13) Predškolska djeca vrlo je lako pamte zbog ritma i melodičnosti, a osim toga kratke su i jasne. Često je pisana lakim i kratkim izgovorom slogova, od jednog samoglasnika i dva suglasnika. Autorica ističe važnost utjecaja brojalice na govorni i spoznajni razvoj, razvoj govorne kreativnosti te razvoj pokreta i ritma kod predškolske djece. Brojalice potiču djecu da se verbalno izražavaju i komuniciraju. Potiču ih da se govorno oslobode, utječu na pravilan izgovor glasova (č, ć, d, đ, dž, r, š), umanjuju govorne smetnje, bogate rječnik, poboljšavaju dikciju, izgovor i intonaciju, a služe i kao inspiracija za kreativne govorne igre. U takvim igrama djeca sama izmišljaju novi ili nadograđuju već postojeći tekst brojalice.

7. RAZINE JEZIČNIH PREDVJEŠTINA

Prijelaz djeteta iz vrtića u školu, odnosno, kako autorice Budinski i Billege (2011) navode, *prostor dodira*, vrlo je bitno razdoblje u kojem se susreću djetetove jezične predvještine i formalno obrazovanje (*namjerno svladavanje početnog čitanja i pisanja*) (Budinski, Billege, 2011, 89). Nadalje, iste autorice tvrde da ovladavanje predvještinama čitanja i pisanja započinje i prije formalnog obrazovanja odnosno u predinstitucionalnom periodu u kojem se očekuje da dijete ovlada slušnim, vidnim i motoričkim predvještinama koje su ključne za uspješno usvajanja čitanja i pisanja. Tek kada dijete koordinira i poveže slušne, vidne i motoričke predvještine dolazi do primanja i razumijevanje znakovne poruke (slovo, slog, riječ, rečenica) (Budinski, Billege, 2011). U njihovom radu *Razine jezičnih predvještina učenika u hrvatskom jeziku na početku prvog razreda osnovne škole (nečitač, polučitač i čitač) – inicijalno istraživanje (2011)*, autorice su htjele utvrditi razine jezičnih predvještina, odnosno, razinu pismenosti s kojom djeca polaze u prvi razred osnovne škole. Osnovne predvještine koje su se ispitivale bile su *fonološka svjesnost (fonem, slog, riječ)*, *vidna obrada (vidno razlikovanje sličnog i različitog)*, *izloženost jeziku (izloženost čitanju i pisanju)*, *uporaba jezika, te motoričke aktivnosti potrebne za aktivnost pisanja (šaranje, držanje olovke, pritisak olovkom, snalaženje na papiru i izloženost pisanju)* (Budinski, Billege, 2011,89). Navedene predvještine važne su za utvrđivanje individualnih razlika među djecom i za prilagodbu rada s djecom prema njihovim potrebama. Rezultati dobiveni ovim istraživanjem pružaju učiteljima smjernice za metodičku organizaciju nastave početnog čitanja i pisanja prema individualnim potrebama svakog učenika u prvom razredu, ovisno o njegovom stupnju pismenosti (nečitač, polučitač i čitač). Raznolikom organizacijom nastave početnog čitanja i pisanja ne dopuštamo da se napredni čitači zanemare ili izjednače s prosječnim čitačima, ali isto tako i da djeca koja nisu čitači imaju problema u praćenju nastave jer im je ona prezahtjevna.

8. ISTRAŽIVANJE PREDČITAČKIH I ČITAČKIH VJEŠTINA U DJEČJEM VRTIĆU

Cilj istraživanja:

1. Cilj istraživanja bio je utvrditi promjene u razvoju fonološke svjesnosti kod djece predškolske dobi pod utjecajem glazbene motivacije.

Problem i hipoteza istraživanja:

P1 – ispitati utječe li svakodnevna glazbena motivacija na razvoj fonološke svjesnosti.

H1 – djeca iz eksperimentalne skupine bit će uspješnija u ovladavanju fonološkom svjesnosti nakon uvođenja glazbene motivacije, odnosno, ona će biti uspješnija na finalnom testiranju.

Postupak istraživanja:

Za potrebe istraživanja odabrani su ispitanici (N=28) u eksperimentalnoj N=14 i kontrolnoj N=14 skupini. U eksperimentalnoj skupini cilj je bio istražiti postoji li razlika u fonološkoj svjesnosti uz uvođenje glazbene motivacije dok se u kontrolnoj skupini pratio razvoj fonološke svjesnosti bez uvođenja glazbene motivacije, odnosno (uobičajenim metodičkim postupcima). Fonološka svjesnost ispitivala se kod eksperimentalne i kontrolne skupine zadacima različite razine. Ispitivanje se sastojalo od dva testiranja. Inicijalnog, na početku istraživanja (travanj, 2018. godine) i finalnog (svibanj, 2018. godine), na kraju istraživanja.

Metodologija:

Obrada podataka je izvršena u programu Excel 2007 uz proširenje neparametrijske analize (XLSTAT2018). Budući da rezultati nisu pokazali normalnu distribuciju, korišteni su neparametrijski testovi – Wilcoxon signed rank test i Sign test.

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo N = 28 djece (eksperimentalna skupina 14, kontrolna skupina 14). Eksperimentalnu skupinu činilo je 6 dječaka i 8 djevojčica, a kontrolnu 8 dječaka i 6 djevojčica. Istraživanje je provedeno od travnja 2018. godine do svibnja 2018. godine u Dječjem vrtiću *Radost* u Splitu. Eksperimentalna skupina djece bila je upisana u objekt *Pinokio*, a kontrolna

skupina djece u objekt *Popaj*. Djeca koja su sudjelovala u istraživanju su u dobi od 5 do 7 godina. Svoj ispitanoj djeci materinski jezik je hrvatski i niti jedno dijete nema ni govornih ni drugih razvojnih teškoća.

Ispitni materijal

Fonološka svjesnost (Bežen, Budinski, Billege, 2013) (Prilog 2.)

Test procjene fonološke svjesnosti (Bežen, Budinski, Billege, 2013) korišten je za ispitivanje fonološke svjesnosti. Sastoji se od pet podtestova s jednim, dva ili maksimalno tri zadatka. Svakim podtestom ispituje se jedan aspekt fonološke svjesnosti: određivanje granica riječi u rečenici, određivanje slogova u riječi, određivanje prvog fonema/glasa u riječi, određivanje svih fonema/glasova u riječ i spajanje fonema/glasova u riječ. U zadatku određivanja granica riječi u rečenici od djeteta se traži da rečenicu rastavi na riječi od kojih se sastoji. U zadatku određivanja slogova u riječi dijete treba riječ rastaviti na slogove. U zadatku određivanja prvog fonema/glasa u riječi dijete treba prepoznati kojim fonemom/glasom započinje zadana riječ. U zadatku određivanja svih fonema/glasova u riječi od djeteta se traži da zadanu riječ izgovori glas po glas. U zadatku spajanja fonema/glasova u riječ djetetu se riječ prezentira glas po glas, a od njega se očekuje da je spoji u riječ. Svi zadaci odnose se na slušnu percepciju i slušno razlikovanje. Test procjene fonološke svjesnosti (Bežen, Budinski, Billege, 2013) priložen je na kraju rada u prilogu.

Doprinos određenih faktora na razvoj ranog čitanja i pisanja i predčitačke vještine kod djece predškolske dobi (Bežen, Jurkić Sviben, Budinski, 2013) (Prilog 1.)

Za potrebe izjednačavanja skupina u inicijalnom stanju prije testiranja fonološke svjesnosti istraživali su se podatci o djeci putem upitnika za roditelje koji je ispitivao dodatni doprinos određenih faktora na razvoj ranog čitanja i pisanja i predčitačke vještine kod djece predškolske dobi (Bežen, Jurkić Sviben, Budinski, 2013). Upitnik se sastojao od 11 pitanja. Pitanja su grupirana u manje cjeline. Prvim i drugim pitanjem ispituje se djetetovo znanje prije polaska u školu, odnosno zna li dijete čitati i pisati sva slova abecede prije polaska u školu. Trećim, četvrtim i petim pitanjem ispitivala se djetetova uključenost u aktivnosti izvan vrtića u kojima je glazba sastavni element. Koliko često roditelji čitaju svom djetetu te koliko često pričaju priče svome djetetu ispitivalo se pitanjima šest i sedam, a pitanja osam i devet odnosila su se na djetetovu samostalnu aktivnost pričanja priča roditeljima i pjevanje u svakodnevnim situacijama. Posljednja

dva pitanja također su se odnosila na roditeljske aktivnosti, odnosno koliko često pjevaju sa svojom djecom i koliko često odlaze na koncerte s djetetom. Upitnik se sastojao od dva tipa pitanja, pitanja zatvorenog tipa i skala procjene. Pitanja od jedan do pet te osmo i deveto pitanje su pitanja zatvorenog tipa na koja su roditelji trebali odgovoriti s da ili ne, a pitanja šest, sedam, deset i jedanaest su pitanja u kojima su roditelji trebali izabrati jednu od ponuđenih tvrdnji na skali procjene od 1 do 6 (1-Nikada, 2-Povremeno ili Jednom godišnje, 3-Jednom tjedno ili Dva puta godišnje, 4-Nekoliko puta tjedno ili Jednom u tri mjeseca, 5-Svaki dan ili Jednom mjesečno, 6-Više puta mjesečno). Upitnik za roditelje (Bežen, Jurkić Sviben, Budinski, 2013) priložen je na kraju rada u prilogu.

Postupak

Inicijalno testiranje procjene fonološke svjesnosti eksperimentalne i kontrolne skupine provedeno je početkom mjeseca travnja, individualno sa svakim djetetom. Za to vrijeme roditeljima iz obje skupine podijeljeni su upitnici kojima se utvrđivao doprinos određenih faktora na razvoj ranog čitanja, pisanja i predčitačke vještine kod djece predškolskog uzrasta. Nakon procjene trenutnog stanja fonološke svjesnosti u eksperimentalnoj skupini započela je jednomjesečna, svakodnevna aktivnost glazbene motivacije. Pored aktivnosti glazbene motivacije, djeca iz eksperimentalne skupine imala su i svakodnevne aktivnosti koje odgojiteljica sustavno provodi s djecom iz skupine. Instrument za provođenje glazbene motivacije bile su dječje pjesme autorice Tamare Jurkić Sviben (2012) posebno konstruirane za izrazito poticanje fonološke svjesnosti. Za svako slovo abecede skladana je pjesma u rimi. Tekstovi pjesama opisuju grafički izgled slova koje se obrađuje, a unutar teksta javljaju se riječi koje započinju i završavaju glasom koje se usvaja ili se ono krije u sredini riječi. Također, svaka pjesma sadrži strofu koja djecu navodi da pokretom ruke oblikuju grafički izgled slova. Dijete je motivirano da istovremeno usvoji melodiju pjesme i grafički simbol (Bežen, Jurkić Sviben, Budinski, 2013). U istraživanju nisu obrađivana sva slova abecede, nego samo njih osam, svi samoglasnici (A, E, I, O, U) i pojedini suglasnici (M, K, D), i to ovim redom I, A, O, E, U, M, K, D. Odnosno, od jednostavnijih prema složenijima. Usvajanje slova započelo bi izmišljenom motivacijskom pričom o glavnom liku iz pjesme koja se taj dan obrađuje. Uz motivacijsku priču koristili smo i ilustracije likova kako bi djeca lakše povezala slovo s likom iz priče. Ilustracije su ispisane na A3 formatu i plastificirane, veličina formata odgovarala je svoj djeci u krugu jer su s lakoćom mogli promatrati i prepoznati

likove bez obzira na mjesto sjedenja. Po završetku glazbene motivacije korištenu ilustraciju objesili bi na konopac iznad tepiha na kojem djeca sjede u krugu, na vidljivo i dostupno mjesto svoj djeci, na taj su način djeca mogla pratiti napredak u usvajanju slova, odnosno koja slova su do sada usvojila, i pogađati koje slovo bi moglo biti slijedeće, budući da su imala vizualno uporište. Nakon motivacijske priče slijedile bi igre u kojima bi pogađali čije ime započinje slovom koje se danas obrađuje, tko ima to slovo u imenu, na kojem se mjestu nalazi to slovo u djetetovom imenu itd. Nisu se sve pjesme obrađivale i usvajale jednak broj dana, odnosno obrađivale su se u skladu s mogućnostima djece i njihovim interesom. Uglavnom su se obrađivale dva ili tri dana dok djeca ne bi usvojila tekst pjesme. Pjesme bi se prvo reproducirale na CD-u da ih djeca poslušaju, nakon čega se pjesma čitala stih po stih, a djeca bi tekst glasno ponavljala dok ga ne bi usvojila. Potom bi pjesmu poslušali još jednom i pokušali pjevati zajedno. Ako bi tekst bio pretežak, ponovili bi smo postupak od prije, odnosno odgojiteljica bi čitala tekst pjesme stih po stih, a djeca bi ga ponavljala. Ukoliko bi se u tekstu pronašla riječ koju djeca ne razumiju, zajedno s odgojiteljicom pokušali bi je objasniti. Dobro usvojeni tekst pjesme djeca bi zajedno s odgojiteljicom pjevala i plesala u krugu. Ista pjesma puštala se nekoliko puta dnevno, ovisno o interesima djece. Sudionici istraživanja bila su djeca predškolskog uzrasta te smo zbog toga neke pjesme prilagodili njihovim mogućnostima i, umjesto cijele pjesme, pjevali su dvije ili tri strofe. Prilikom izvođenja glazbene motivacije djeca su pokazala veliko zanimanje i interes za navedene pjesme. Kada bismo dolazili u vrtić s novom ilustracijom lika iz motivacijske priče, koji je taj dan predstavljao slovo koje se obrađuje, djeca nisu skrivala zadovoljstvo i znatizeljno su postavljala pitanja o slovu koje taj dan obrađujemo. S nestrpljenjem su iščekivali svaku novu pjesmu. Za vrijeme prve aktivnosti glazbene motivacije, u kojoj se obrađivala pjesma *Igor Indijanac*, odnosno slovo *I*, odgojiteljica je izrazila zabrinutost prema izabranim pjesmama. Smatrala je da će pjesme, zbog bržeg ritma, biti preteške za djecu predškolskog uzrasta. Međutim, djeca su to vrlo brzo osporila. Pokazalo se da im je na kraju najdraža pjesma bila upravo *Igor Indijanac*, najduža i najbrža pjesma. Iako su je dosad djeca slušala u cijelosti, ali samo usvajala prve dvije kitice, ipak su naučila pjevati cijelu pjesmu. Također, prilikom obrađivanja svake sljedeće pjesme, djeca bi na kraju tražila da im se iznova reproducira *Igor Indijanac*. Interes djece za navedenu pjesmu ponukao je odgojiteljicu da upravo tu pjesmu uvrsti u završnu priredbu koju djeca izvode na kraju svake pedagoške godine. Za to vrijeme djeca u kontrolnoj skupini provodila su svakodnevne aktivnosti. Jedna od njih je bila usvajanje engleskog jezika kroz pjesmu. Majka dječaka iz skupine

učiteljica je engleskog jezika i često provode slične aktivnosti. Djeca sjede u krugu, a majka dječaka reproducira pjesmu koju djeca slušaju, pjevaju i usvajaju engleski jezik. *Tiramol slova* aktivnost je u kojoj se djeca natječu koja će skupina stvoriti dužu riječ. Djeca su podijeljena u skupine. Ponuđena su im slova A4 formata. Zadatak je da sastave što dužu riječ na način da slova objese na konopac koji je postavljen u sobi dnevnog boravka. Jedna od aktivnosti bila je i *Bingo slova*. Svako dijete ima pločicu na kojoj je napisano 10 slova abecede. Odgojiteljica izvlači slova iz vrećice, a djeca trebaju prekriti izvučeno slovo ako ga imaju na svojoj pločici. Osim toga svako dijete mora ponuditi barem jednu riječ koja započinje izvučenim slovom. Nadalje, provodili su aktivnost slušanja pjesme *Neka cijeli ovaj svijet* autora Alfa Kabilja, u kojoj su pokušali, uz pomoć udaraljki, koje su samostalno izradili, stvarati ritam. Još jednu aktivnost slušanja i pjevanja pjesme provodili su uz pjesmu *Diridonda* koju izvodi Oliver Dragojević, a napisao je Zdenko Runjić. Uz pomoć pjesme *Hrabri telefončić*, koju izvode djeca plesnog zbora Zagrepčanke i dečki, djeca su obrađivala temu straha, nasilja i situacija koje ih tište ili plaše. Nakon odslušane pjesme s djecom se u krugu razgovaralo o problemskim situacijama kada ih je strah, kada se osjećaju tužno, ljuto ili prestrašeno te su se davali razlozi zbog čega ne smijemo nanositi bol drugima. Potom su crtali različite problemske situacije. Aktivnost *Torta radosti* trajala je nekoliko dana. Interes je proizašao iz pjesme *Torta Radosti* Zvezdane Čagalj. Djeca su prvo pričala o zdravoj i nezdravoj hrani, potom su izabrali sastojke za svoju *Tortu Radosti*, crtali su svoju *Tortu*, a jedan dan im je u posjet došla medicinska sestra s kojom su pričali o zdravoj prehrani. Finalno testiranje procjene fonološke svjesnosti provedeno je krajem mjeseca svibnja sa eksperimentalnom i kontrolnom skupinom.

Rezultati

Tablica 2. UPITNIK ZA RODITELJE (Bežen, Jurkić Sviben, Budinski, 2013) (eksperimentalna skupina) - *Doprinos određenih faktora na razvoj ranog čitanja i pisanja i predčitačke vještine kod djece predškolske dobi* (pitanja zatvorenog tipa, DA-NE)

EKSPERIMENTALNA SKUPINA		
PITANJA	DA	NE
1. Zna li dijete čitati sva slova abecede prije polaska u 1. razred osnovne škole?	42,85%	57,15%
2. Zna li dijete pisati sva slova abecede prije polaska u 1. razred osnovne škole?	42,85%	57,15%
3. Pohađa li dijete zbornu pjevanje?	7,14%	92,86%
4. Pohađa li dijete muzički vrtić ili početnički solfeggio u glazbenoj školi prije polaska u općeobrazovnu školu?	7,14%	92,86%
5. Pohađa li dijete sada plesnu grupu, balet ili ritmičku gimnastiku?	42,8%	57,15%
8. Priča li dijete Vama priče?	100%	0%
9. Pjeva li dijete u svakodnevnim situacijama (npr. igranje, kupanje u kadi)?	85,71%	14,29%

Tablica 3. UPITNIK ZA RODITELJE (Bežen, Jurkić Sviben, Budinski, 2013) (eksperimentalna skupina) - Doprinis određenih faktora na razvoj ranog čitanja i pisanja i predčitačke vještine kod djece predškolske dobi (skala procjene od 1 do 5 ili od 1 do 6)

PITANJA	1-Nikad	2-Povremeno	3-Jednom tjedno	4-Nekoliko puta tjedno	5-Svaki dan	
6. Koliko često čitate svom djetetu?	0%	21,42%	28,57%	50%	0%	
7. Koliko često Vi pričate priče svom djetetu?	0%	28,57%	7,14%	64,28%	0%	
10. Koliko često Vi pjevate sa svojim djetetom?	0%	64,28%	7,14%	28,57%	0%	
11. Koliko često odlazite s djetetom na koncerte?	1-Nikad	2-Jednom godišnje	3-Dva puta godišnje	4-Jednom u tri mjeseca	5-Jednom mjesečno	6-Više puta mjesečno
	28,57%	35,71%	35,71%	0%	0%	0%

Tablica 4. UPITNIK ZA RODITELJE (Bežen, Jurkić Sviben, Budinski, 2013) (kontrolna skupina) - *Doprinos određenih faktora na razvoj ranog čitanja i pisanja i predčitačke vještine kod djece predškolske dobi* (pitanja zatvorenog tipa, DA-NE)

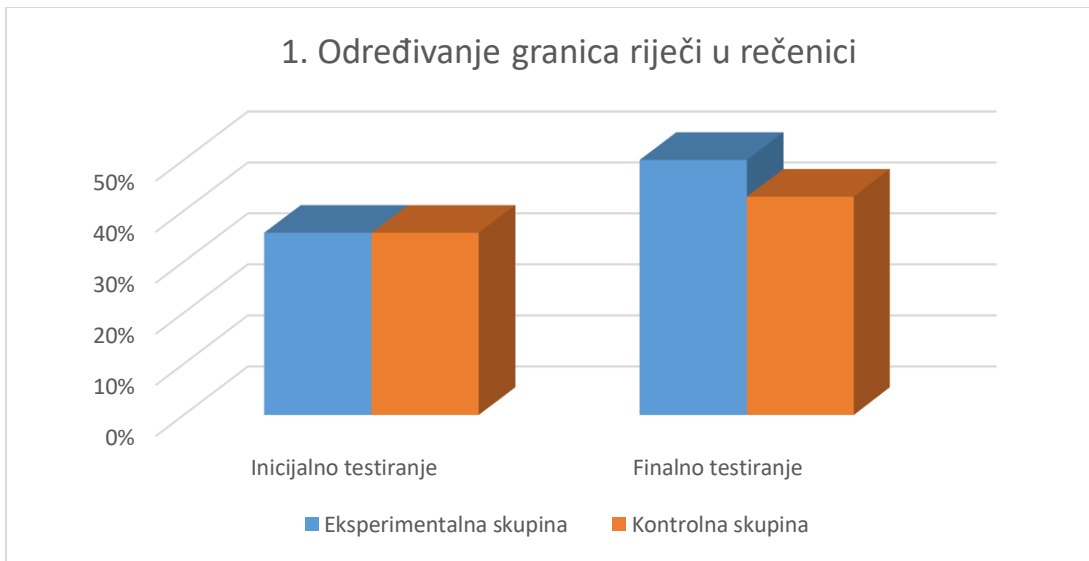
KONTROLNA SKUPINA		
PITANJA	DA	NE
1. Zna li dijete čitati sva slova abecede prije polaska u 1. razred osnovne škole?	78,58%	21,42%
2. Zna li dijete pisati sva slova abecede prije polaska u 1. razred osnovne škole?	64,28%	35,72%
3. Pohađa li dijete zbornu pjevanje?	0%	100%
4. Pohađa li dijete muzički vrtić ili početnički solfeggio u glazbenoj školi prije polaska u općeobrazovnu školu?	0%	100%
5. Pohađa li dijete sada plesnu grupu, balet ili ritmičku gimnastiku?	21,42%	78,58%
8. Priča li dijete Vama priče?	100%	0%
9. Pjeva li dijete u svakodnevnim situacijama (npr. igranje, kupanje u kadi)?	78,58%	21,42%

Tablica 5. UPITNIK ZA RODITELJE (Bežen, Jurkić Sviben, Budinski, 2013) (kontrolna skupina)
 - Doprinos određenih faktora na razvoj ranog čitanja i pisanja i predčitačke vještine kod djece predškolske dobi (skala procjene od 1 do 5 ili od 1 do 6)

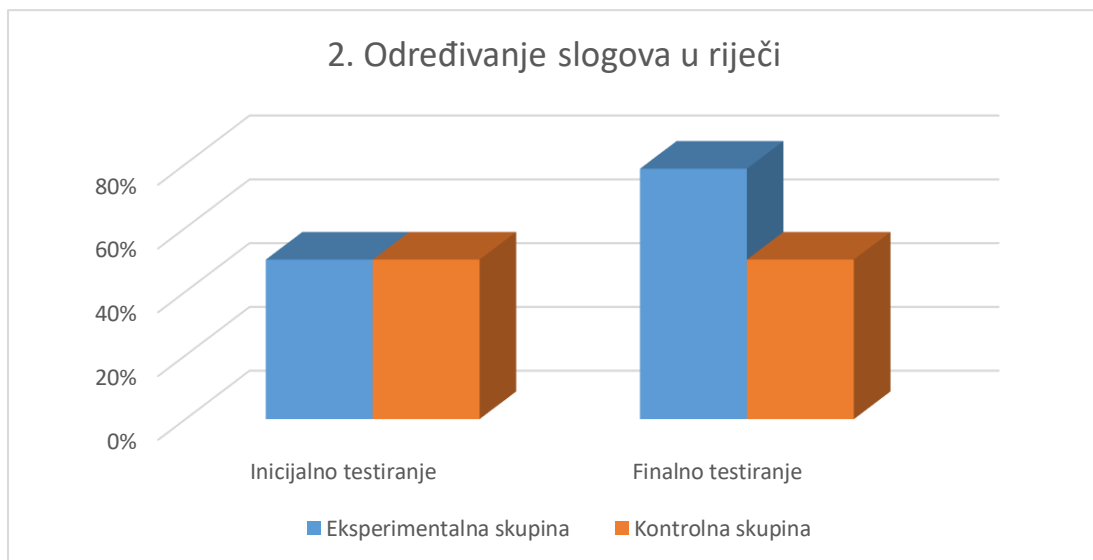
PITANJA	1-Nikad	2-Povremeno	3-Jednom tjedno	4-Nekoliko puta tjedno	5-Svaki dan	
6. Koliko često čitate svom djetetu?	0%	42,85%	14,28%	21,42%	21,42%	
7. Koliko često Vi pričate priče svom djetetu?	0%	50%	14,28%	28,57%	7,14%	
10. Koliko često Vi pjevate sa svojim djetetom?	0%	50%	7,14%	21,42%	21,42%	
11. Koliko često odlazite s djetetom na koncerte?	1-Nikad	2-Jednom godišnje	3-Dva puta godišnje	4-Jednom u tri mjeseca	5-Jednom mjesečno	6-Više puta mjesečno
	28,57%	28,57%	21,42%	21,42%	0%	0%

Tablica 6. Test procjene fonološke svjesnosti (Bežen, Budinski, Billege, 2013) (eksperimentalna i kontrolna skupina, inicijalno i finalno testiranje)

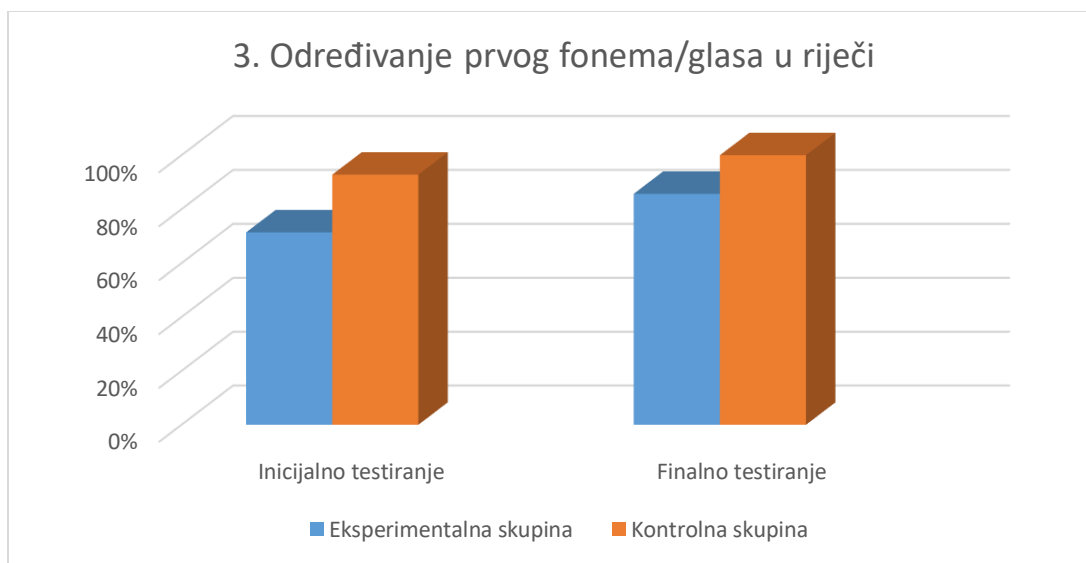
Zadaci kojima se razvija fonološka svjesnost	EKSPERIMENTALNA SKUPINA		KONTROLNA SKUPINA	
	Postotak riješenosti (inicijalno testiranje)	Postotak riješenosti (finalno testiranje)	Postotak riješenosti (inicijalno testiranje)	Postotak riješenosti (finalno testiranje)
1. Određivanje granica riječi u rečenici	35,7%	50%	35,7%	42,8%
2. Određivanje slogova u riječi	50%	78,5%	50%	50%
3. Određivanje prvog fonema/glasu u riječi	71,4%	85,7%	92,8%	100%
4. Određivanje svih fonema/ glasova u riječi	50%	64,3%	78,5%	78,5%
5. Spajanje fonema/glasova u riječi	100%	100%	85,7%	92,8%

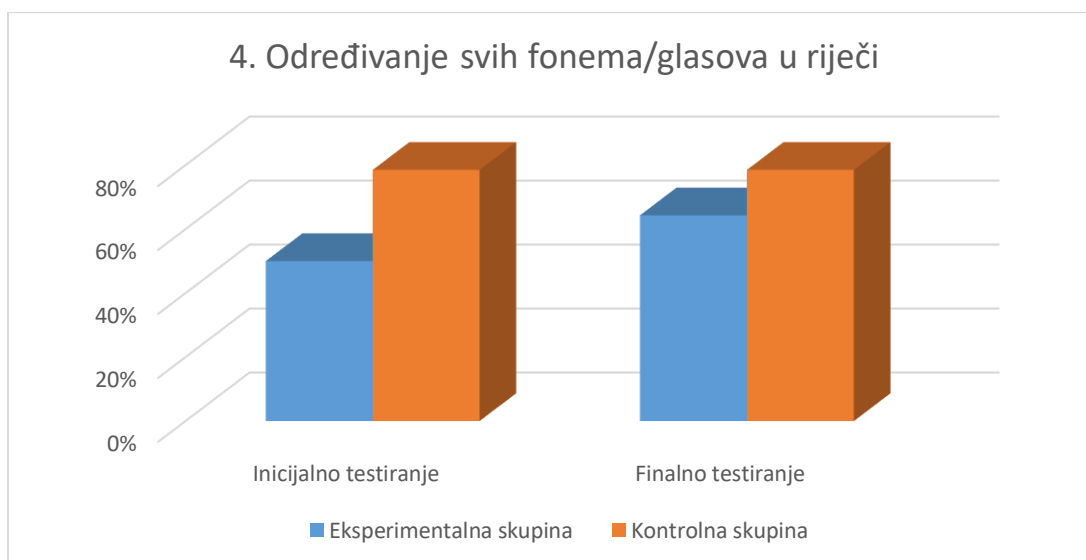
Slika 5. Grafički prikaz rezultata eksperimentalne i kontrolne skupine kod 1. zadatka određivanje granica riječi u rečenici (inicijalno i finalno testiranje)

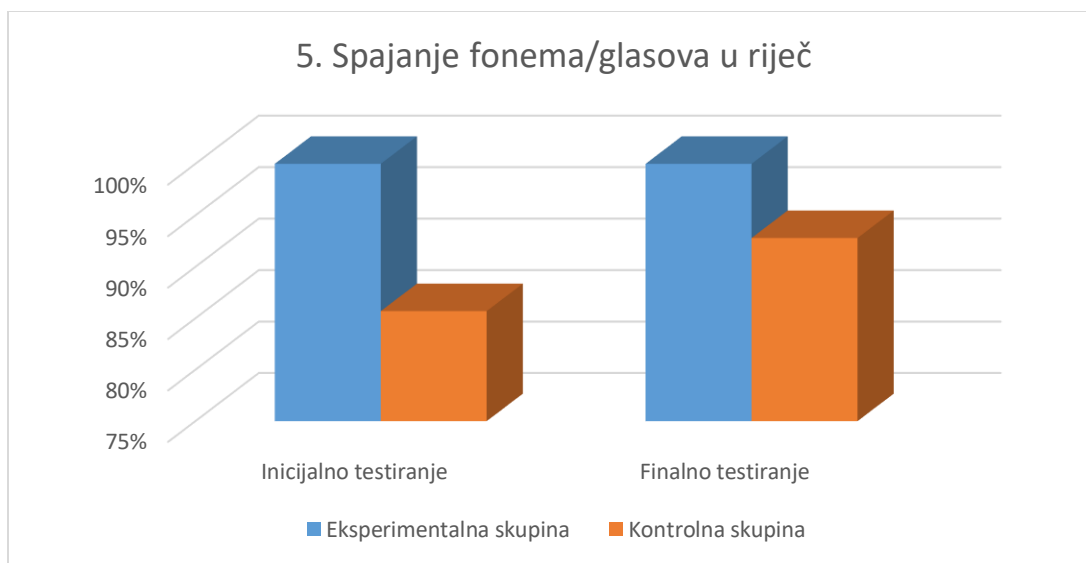
Slika 6. Grafički prikaz rezultata eksperimentalne i kontrolne skupine kod 2. zadatka određivanje slogova u riječi (inicijalno i finalno testiranje)

Slika 7. Grafički prikaz rezultata eksperimentalne i kontrolne skupine kod 3. zadatka određivanje prvog fonema /glasa u riječi (inicijalno i finalno testiranje)

Slika 8. Grafički prikaz rezultata eksperimentalne i kontrolne skupine kod 4. zadatka određivanje svih fonema/glasova u riječi (inicijalno i finalno testiranje)

Slika 9. Grafički prikaz rezultata eksperimentalne i kontrolne skupine kod 5. zadatka spajanje fonema/glasova u riječ (inicijalno i finalno testiranje)

Osim navedenog, za svaku skupinu izračunali smo koliki su napredak postigli na finalnom testiranju u odnosu na inicijalno testiranje, unutar svoje skupine. Rezultati su testirani uz pomoć Wilcoxon signed rank testa i pokazalo se da navedeni test ne slijedi normalnu distribuciju. Eksperimentalna skupina postigla je veći napredak na finalnom testiranju ($p=0.006$) u odnosu na inicijalno testiranje, od kontrolne skupine ($p=0.031$).

Rezultati pokazuju da su djeca iz eksperimentalne skupine uspješnija u ovladavanju fonološkom svjesnosti nakon uvođenja glazbene motivacije, odnosno da su bolje rezultate postigla iz svih zadataka na finalnom testiranju, čime smo potvrdili našu hipotezu. U inicijalnom testiranju najmanji postotni udio djece točno je odgovorio na prvi zadatak određivanja granica riječi u rečenici (35,7%), a u finalnom testiranju povećao se postotni udio djece koja su točno odgovorila na prvi zadatak određivanja granica riječi u rečenici (50%), ali je to i dalje ostao zadatak na koji su djeca točno odgovorila u najmanjem postotnom udjelu u odnosu na druge ponuđene zadatke. Jednaki postotni udio djece u inicijalnom testiranju točno je odgovorio na drugo pitanje određivanja slogova u riječi i četvrto pitanje određivanja svih fonema/glasova u riječi (50%), dok je u finalnom testiranju na drugo pitanje određivanja slogova u riječi točno odgovorilo 78,5% djece, a na četvrto pitanje određivanja svih fonema/glasova u riječi točno je odgovorilo njih 64,3%.

U velikom postotku djeca su bila uspješna u trećem zadatku određivanja prvog fonema/glasu u riječi. Njih 71,4% točno je odgovorilo u inicijalnom testiranju, a u finalnom se testiranju postotni udio djece koja su točno odgovorila povećao na 85,7%. U najvećem postotnom udjelu, na inicijalnom i finalnom testiranju, djeca su točno odgovorila na posljednje pitanje spajanja fonema/glasova u riječ (100%). Ovo istraživanje pokazalo je da su djeca iz eksperimentalne skupine bila uspješnija u složenijim zadacima (određivanje slogova u riječi, određivanje prvog fonema/glasu u riječi, određivanje svih fonema/glasova u riječi, spajanje fonema/glasova u riječ), a nisu bila uspješna u prvom zadatku određivanja granica riječi u rečenici.

U kontrolne skupine, u kojoj nismo uvodili glazbenu motivaciju između inicijalnog i finalnog testiranja, rezultati su pokazali da su djeca iz nekih zadataka podjednako uspješna na inicijalnom i finalnom testiranju, dok su iz nekih zadataka postigla bolje rezultate na finalnom testiranju. Kao i kod eksperimentalne skupine, najmanji postotni udio djece iz kontrolne skupine točno je odgovorio na prvi zadatak određivanja granica riječi u rečenici (35,7%). Čak je i postotni udio djece koja su točno odgovorila na prvo pitanje jednak onome u eksperimentalnoj skupini (35,7%). Na finalnom testiranju postotni udio djece iz kontrolne skupine koja su točno odgovorila na prvo pitanje određivanja granica riječi u rečenici povećao se na 42,8%, ali je i dalje to ostao najmanji postotni udio točnih odgovora na zadatak u odnosu na ostala četiri postavljena, kao što je to bio slučaj i u eksperimentalnoj skupini. Temeljem dobivenih rezultata možemo zaključiti da je prvi zadatak, određivanje granica riječi u rečenici, djeci iz obje skupine zadao najviše poteškoća. Na samom početku naveli smo kako su djeca iz kontrolne skupine iz nekih zadataka postigla jednake rezultate na inicijalnom i finalnom testiranju. Jedan od njih je drugi zadatak određivanja slogova u riječi kod kojeg postotni udio djece koja su točno odgovorila iznosi 50%. Usporedimo li rezultate eksperimentalne i kontrolne skupine iz inicijalnog testiranja, primijetit ćemo da je postotni udio djece koja su točno odgovorila na drugi zadatak određivanja slogova u riječi jednak u obje skupine (50%). Također, vidljivo je i da su djeca iz eksperimentalne skupine na finalnom testiranju (78,5%) postigla bolje rezultate nego na inicijalnom testiranju, a djeca iz kontrolne skupine imala su jednake rezultate prilikom oba testiranja. Nadalje, na inicijalnom testiranju kontrolne skupine vrlo je visok udio djece točno je odgovorio na treći zadatak određivanja prvog fonema/glasu u riječi (92,8%), a svoj su rezultat još poboljšali na finalnom testiranju gdje su sva djeca točno odgovorila (100%). U četvrtom zadatku određivanje svih fonema/glasova u riječi djeca iz kontrolne skupine također su bila uspješnija od djece iz eksperimentalne skupine, kako u

inicijalnom (78,5%), tako i u finalnom (78,5%) testiranju. Vrlo visok postotni udio djece iz kontrolne skupine točno je odgovorio i na peti zadatak spajanja fonema/glasova u riječ. Na inicijalnom testiranju imali su 85,7% riješenosti, a na finalnom 92,8% riješenosti. Iako su imali visok postotni udio riješenosti i poboljšali svoj rezultat s inicijalnog testiranja, djeca iz eksperimentalne skupine u ovom su zadatku bila uspješnija. Na inicijalnom i finalnom testiranju sva su djeca iz eksperimentalne skupine točno odgovorila na peti zadatak (100%). Djeca iz kontrolne skupine, baš kao i djeca iz eksperimentalne skupine, pokazuju bolje rezultate u složenijim zadacima (određivanje slogova u riječi, određivanje prvog fonema/glasova u riječi, određivanje svih fonema/glasova u riječi, spajanje fonema/glasova u riječ) nego iz jednostavnijeg zadatka (određivanje granica riječi u rečenici).

Rasprava

Rezultati istraživanja potvrdili su našu hipotezu da će djeca iz eksperimentalne skupine biti uspješnija u ovladavanju fonološkom svjesnosti nakon uvođenja glazbene motivacija, odnosno da će biti uspješnija na finalnom testiranju. Kada pogledamo rezultate unutar eksperimentalne skupine, vidljivo je da su djeca u svim zadacima fonološke svjesnosti postigli bolje rezultate na finalnom testiranju u odnosu na rezultate inicijalnog testiranja.

Usporedimo li inicijalne i finalne rezultate eksperimentalne i kontrolne skupine vidjet ćemo da su djeca iz kontrolne skupine u trećem zadatku određivanje prvog fonema/glasova u riječi i četvrtom zadatku određivanje svih fonema/glasova u riječi postigli bolje rezultate u odnosu na eksperimentalnu skupinu. U inicijalnom testiranju postotni udio djece iz kontrolne skupine, koja su točno odgovorila na treći zadatak određivanja prvog fonema/glasova u riječi, bio je 92,8%, a postotni udio djece iz eksperimentalne skupine, koja su točno odgovorila na treći zadatak, bio je 71,4 %. U finalnom testiranju postotni udio djece kontrolne skupine, koja su točno odgovorila na treći zadatak, bio je 100%, a eksperimentalne skupine 85,7%. Možemo reći da su djeca iz kontrolne skupine u trećem zadatku određivanje prvog fonema/glasova u riječi i na inicijalnom i na finalnom testiranju, postigla bolje rezultate u odnosu na eksperimentalnu skupinu. Doduše, prema dobivenim rezultatima djeca iz eksperimentalne skupine pokazuju veći raspon napredovanja unutar skupine te su sa 71,4% došli su na 85,7%. Dakle, postigla su napredak od 14,3%, za razliku od djece iz kontrolne skupine koja su unutar svoje skupine postigla napredak od 7,2%, odnosno sa 92,8% na

100%. Kao što smo već spomenuli, djeca iz kontrolne skupine i u četvrtom zadatku određivanja svih fonema/glasova u riječi postigli su bolje rezultate od eksperimentalne skupine. Postotni udio djece, iz kontrolne skupine, koja su točno odgovorila na četvrti zadatak, bio je 78,5% u inicijalnom i finalnom testiranju, dok su djeca iz eksperimentalne skupine na inicijalnom testiranju postigla 50% riješenosti, a na finalnom 64,3% riješenosti. Kao i u prethodnom zadatku, djeca iz eksperimentalne skupine pokazuju veći raspon napredovanja unutar svoje skupine, odnosno na inicijalnom testiranju imali su 50% riješenosti, a na finalnom testiranju 64,3% riješenosti. Time je vidljivo da su postigla napredak od 14,3% dok djeca iz kontrolne skupine pokazuju napredak od 0%, odnosno nisu promijenili rezultat na finalnom testiranju.

Dobiveni rezultati pokazuju zanimljiv podatak da djeca iz eksperimentalne i kontrolne skupine uspješnije rezultate postižu iz složenijih zadataka (određivanje slogova u riječi, određivanje prvog fonema/glasova u riječi, određivanje svih fonema/glasova u riječi, spajanje fonema/glasova u riječ) nego iz jednostavnijeg zadatka (određivanje granica riječi u rečenici). Prema Čudini-Obradović (2014) djeca fonološku svjesnost usvajaju od jednostavnijih prema složenijim elementima. Autorica navodi da dijete najprije uočava rimu, a tek onda usvaja sintezu, zamjenu i izostavljanje slogova, početnih glasova i svakog glasa u riječi. *Između 5. i 7. godine djeca najprije razvijaju osjetljivost, „osjećaju“ da govor ima strukturu, da se rečenica sastoji od riječi, da se rečenice tvore prema nekim gramatičkim pravilima te da se riječ sastoji od slogova, a slogovi od glasova (fonološka osjetljivost).* (Čudina-Obradović, 2014, 114) Dob djece, koju navodi autorica, odgovara dobi djece koja su bila uključena u istraživanje. Odnosno, bilo bi za očekivati da su djeca uključena u ovo istraživanje (dob od 5-7) razvila svjesnost o riječima, a time i da će postići uspješnije rezultate iz jednostavnijeg zadatka određivanje granica riječi u rečenici. Nadalje, autorica ističe kako djeca tek prilikom usvajanja vještine čitanja, a naročito pisanja razvijaju fonemsku svjesnost, odnosno *mogućnost namjernog baratanja najmanjim leksičkim jedinicama-fonemima (glasovima u hrvatskom)* (Čudina-Obradović, 2014, 114). U prilog ovoj tvrdnji ide i istraživanje Goswamijeve (2002) prema Peretić, Padovan, Kologranić Belić (2015) koja je utvrdila da je razvojni put fonološke svjesnosti od slogova i rime prema fonemima, odnosno manjim jezičnim jedinicama, a Peretić, Padovan, Kologranić Belić (2015) zaključuju da su starija djeca osjetljivija na manje jezične jedinice. Iste autorice ističu da je slogovno stapanje najjednostavnija razina fonološke svjesnosti, odnosno da *djeca najranije počinju stapati riječi iz ponuđenih slogova (ku-ća čini riječ kuća)* (Peretić, Padovan, Kologranić Belić, 2015, 55). Prema

mišljenjima autorica sljedeća razina fonološke svjesnosti koju djeca usvajaju je raspoznavanje rime. Navode da dijete može lako prepoznati rimuje li se riječ ili ne nakon što dobro usvoji slogovno stapanje. Uspješna manipulacija rimom i slogovima dovodi do uočavanja, sinteze, zamjene i izostavljanja fonema na način da se prvo usvaja fonemsko stapanje (stapanje fonema u riječ), a nakon toga i fonemska raščlamba (raščlamba riječi na fonema) (Peretić, Padovan, Kologranić Belić, 2015). Ako pogledamo rezultate istraživanja, uočiti ćemo da su djeca iz obje skupine bila uspješnija u 5. zadatku spajanje fonema/glasova u riječ (slogovno stapanje), a nešto slabije rezultate postigli su iz 4. zadatka određivanje svih fonema/glasova u riječi (slogovna raščlamba). *Ovaj empirijski utvrđeni redoslijed razvoja fonološke svjesnosti (slogovno stapanje, raspoznavanje rime, slogovna raščlamba, proizvodnja rime, fonemsko stapanje, fonemska raščlamba) bitno je uvažiti u predškolskim programima usmjerenim prema poticanju predvještina čitanja i pisanja.* (Kuvač Kraljević i sur., u tisku, prema Peretić, Padovan, Kologranić Belić, 2015) Kako bismo objasnili zanimljive rezultate dobivene ovim istraživanjem došli smo do nekoliko mogućih zaključaka koji proizlaze iz pretpostavke da su djeca u predškolskom programu intenzivno bila izložena sadržajima za uvježbavanje fonemskog stapanja (spajanje fonema/glasova u riječ) i fonemske raščlambe (određivanje svih fonema/glasova u riječi), a s druge strane nisu bila izložena sadržajima kojima bi razvili svjesnost o riječima, odnosno da se rečenica sastoji od riječi (određivanje granica riječi u rečenici). *Važno je naglasiti da fonološka svjesnost obuhvaća više vještina osim fonemske analize (raščlambe) i sinteze (stapanja), a upravo su samo na njih predškolski programi najčešće usmjereni.* (Peretić, Padovan, Kologranić Belić, 2015, 55)

Tablica 7. Razvoj fonološke svjesnosti (Kadaverek, Justice (2004) prema Pavliša, Lenček 2011)

FONOLOŠKA SVJESNOST	OPIS	RAZINA	RAZVOJNO OČEKIVANJE
Svjesnost o riječima	Odjeljuje rečenice u riječi	Plitka	Rano ili srednje predškolsko razdoblje
Svjesnost o slogovima	Odjeljuje višesložne riječi u slogove (slogovanje)	Plitka	Rano ili srednje predškolsko razdoblje
Svjesnost o rimi	Prepoznaje rimu; proizvodi parove riječi koje se rimuju	Plitka	Rano ili srednje predškolsko razdoblje
Svjesnost o onsetu	Odjeljuje prvi dio riječi od ostaloga dijela; spaja prvi dio riječi s ostatkom riječi	Plitka	Kasno predškolsko razdoblje
Prepoznavanje glasova	Prepoznaje glasove na početku i na kraju riječi, prepoznaje riječi koje započinju istim glasom	Plitka	Kasno predškolsko razdoblje
Glasovno stapanje	Stapa glasove u riječi	Duboka	Kasno Predškolsko razdoblje
Glasovna raščlamba	Raščlanjuje riječi u glasove	Duboka	Srednje do kasno Predškolsko razdoblje
Pobrojavanje glasova	Prepoznaje broj glasova u riječi	Duboka	Pred polazak u školu do kraja prvoga razreda
Manipulacija glasovima	Briše, dodaje i premješta glasove unutar riječi	Duboka	Prvi razredi školovanja

Jedan od mogućih odgovora na proizašle rezultate pronašli smo u radu *The effects of training in rhythm and pitch on phonological awareness in four-to six-year-old children* (2018) u kojem autori dolaze do zaključka da djeca, prije nego razviju fonološku svjesnost, moraju osnažiti osjećaj za ritam i visinu tona. *Ritamske sposobnosti uključuju percepciju i manipulaciju vremenskim intervalima između glazbenih zvukova i između zvukova govora, posebno između fonema. Na taj način, ritmičke vježbe mogu osnažiti razumijevanje rima, segmentaciju riječi i manipulaciju fonemima.* (Moritz i sur. (2013), Verney (2009) prema Patscheke, Degé i Schwarzer, 2018, 4) Možemo pretpostaviti da djeca obuhvaćena istraživanjem imaju, prije svega dobro razvijene ritamske sposobnosti i osjećaj za ritam, ali i da su, u predškolskim programima, često bila izložena sličnim sadržajima koji su dodatno produbili i ojačali postojeće ritamske sposobnosti koje su kod djece već razvijene. Nadalje, kako bi smo protumačili postotak riješenosti 1. zadatka (određivanje granica riječi u rečenici) iznosimo tvrdnju autorice Kuvač (2007, 61) koja navodi da *djeca vrlo rano osvještavaju granice riječi u iskazima jer bez toga ne bi bilo moguće razumjeti iskaze okoline.* Međutim, ista autorica ističe kako je pojava sljepljivanja riječi vrlo česta u govoru, osobito u klitikama, zbog naglasnih obilježja. Pretpostavka, proizašla iz navedene tvrdnje, je da djeca još uvijek nemaju dovoljno razvijen osjećaj za metar. Kako bi smo uspješno dekodirali glazbu i jezik moramo imati razvijen osjećaj za metar (naglasak) i ritam (koji pretpostavljamo da djeca imaju

dobro razvijen). Također, postoji mogućnost da djeca ne razlikuju duljinu vremenskih intervala riječi u rečenici.

ZAKLJUČAK

Jezični razvoj predstavlja dinamičan period djetetovog razvoja. Dijete opaža i razumije jezik i prije nego počne govoriti. O jezičnom razvoju ovise mnoge vještine koje dijete usvaja tijekom života, pa tako i vještina čitanja. Iskustvo jezika prvenstveno se razvija putem osjetila sluha. Slušna i vidna obrada, uz motoriku, predvještine su za razvoj čitanja. Od odraslih se očekuje da dijete izlažu jeziku i čitanju. Roditelji i odgojitelji imaju odgovornu ulogu u prenošenju jezičnih iskustava. Izravnim sporazumijevanjem s djecom odrasli pružaju jezični model za oponašanje. Stoga predškolske ustanove, ali i obiteljski domovi, trebaju biti mjesta koja će pružiti poticajno okruženje za razvoj jezika te prečitačkih i čitačkih vještina. Fonološka svjesnost iznimno je važna predvještina kojom djeca trebaju ovladati prije nego krenu usvajati vještinu čitanja. Dobro usvojene fonološke vještine pomažu djetetu da s lakoćom usvoji početno čitanje. Iz tog bi razloga predškolski programi trebali osmisliti i sustavno provoditi aktivnosti koje su posebno konstruirane za poticanje fonološke svjesnosti. Takve aktivnosti najviše se trebaju temeljiti na glazbenoj motivaciji i glazbenom vježbanju jer, kao što smo u radu naveli, glazba i govor imaju mnogo zajedničkih elemenata koji djeci pomažu u razvijanju fonoloških vještina. Glazbom djeca razvijaju svijest o rimi, slogovima, riječima i fonemima na zanimljiv način i kroz igru. Osim toga, put razvoja fonološke svjesnosti treba poticati od jednostavnijih prema složenijim elementima, odnosno od cjeline prema dijelovima. Dijete prije svega treba čuti da se iskaz sastoji od riječi, riječ od slogova, a slogovi od fonema. Zaključujemo da nije dobro da se predškolski program usmjeri samo na poticanje određenih vještina fonološke svjesnosti, a to su najčešće fonemska analiza i sinteza koje uvijek dolaze posljednje u procesu usvajanja fonološke svjesnosti. Preskakanjem stepenica koje prethode narušava se prirodan put razvoja fonološke svjesnosti.

LITERATURA

1. Antonović, D. (2011/2012). Čitanje u krilu. *Dijete, vrtić, obitelj*, 17 (66), 25.
2. Bežen, A., Jurkić Sviben, T., Budinski, V. (2013). Musical motivation in early reading and writing of the Croatian language. U: Vidulin-Orbanić, S. (Ur.), *Music Pedagogy in the Context of Present and Future Changes 3*. (str. 187-200). Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
3. Bežen, A., Reberski, S. (2014). *Početno pisanje na hrvatskom jeziku-Priručnik uz Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
4. Bežen, A., Budinski, V., Billege, M. (2013). Procjena fonološke svjesnosti učenika prvog razreda kao preduvjet za početno čitanje i pisanje na hrvatskom jeziku. U: Blažetin, S. (Ur.), *XI. Međunarodni kroatistički znanstveni skup* (str. 221-231). Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj.
5. Budinski, V., Billege, M. (2011). Razine jezičnih predvještina učenika u hrvatskom jeziku na početku prvog razreda osnovne škole (nečitač, polučitač i čitač) – inicijalno istraživanje. U: Bežen, A., Majhut, B. (Ur.), *Redefiniranje tradicije: dječja književnost, suvremena komunikacija, jezici i dijete* (str. 89-103). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
6. Crnković, M. (1998). *Hrvatske malešnice: dječje pjesme pučkog izvorišta ili podrijetla*. Zagreb: Školska knjiga.
7. Čudina-Obradović, M. (2008). *Igrom do čitanja-Igre i aktivnosti za razvijanje vještina čitanja*. Zagreb: Školska knjiga.
8. Čudina-Obradović, M. (2014). *Psihologija čitanja: Od motivacije do razumijevanja*. Zagreb: Golden Marketing.
9. Erdeljac, V. (2009). *Mentalni leksikon: modeli i činjenice*. Zagreb: Ibis grafika.

10. Heđever, M. (2012). *Osnove fiziološke i govorne akustike (predavanje za studente logopedije)*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet.
11. Hržica, G., Peretić, M. (2015). Što je jezik?. U: Kuvač Kraljević, J. (Ur.), *Priručnik za prepoznavanje i obrazovanje djece s jezičnim teškoćama* (str. 9-24). Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
12. Ivšac Pavliša, J., Lenček, M. (2011). Fonološke vještine i fonološko pamćenje: neke razlike između djece urednog jezičnoga razvoja, djece s perinatalnim oštećenjem mozga i djece s posebnim jezičnim teškoćama kao temeljni prediktor čitanja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 47 (1), (1-6).
13. Jojić, Lj., Matasović, R. (Ur.) (2002). *Hrvatski enciklopedijski riječnik (HER)*. Zagreb: Novi Liber.
14. Jurkić Sviben, T. (2012). *Pjesme za razvoj glazbene motivacije u početnom čitanju i pisanju* (rukopis, autorica ustupila zvučni zapis).
15. Kuvač, J. (2007). Uloga vrtića u razvoju jezičnih sposobnosti i predvještina. U: Cvikić, L. (Ur.), *Drugi jezik hrvatski* (str. 60-63). Zagreb: Profil.
16. Kuvač, J. (2007). Usvajanje prvoga jezika: uredan jezični razvoj. U: Cvikić, L. (Ur.), *Drugi jezik hrvatski* (str. 49-53). Zagreb: Profil.
17. Leksikografski zavod Miroslav Krleža na adresi <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=35937> (19.03.2019.)
18. Miočić, M. (2012). Kultura predškolske ustanove u svjetlu glazbenih kompetencija odgojitelja. *Magistra Iadertina*, 7 (1), 73-87.

19. Moomaw, S., Hieronymus, B. (2008). *Igre čitanja i pisanja-Aktivnosti za razvoj predčitačkih vještina i početnog čitanja i pisanja u predškolskoj dobi i prvom razredu*. Buševac: Ostvarenje.
20. Nikolić, L. (2018). Utjecaj glazbe na opći razvoj djeteta. *Napredak*, 159 (1-2), 139-158.
21. Patscheke, H., Degé, F., Schwarzer, G. (2018). The effects of training in rhythm and pitch on phonological awareness in four-to six-year-old children. *Psychology of Music*, 1-16.
22. Pavličević-Franić, D. (2005). *Komunikacijom do gramatike: razvoj komunikacijske kompetencije u ranom razdoblju usvajanja jezika*. Zagreb: Alfa.
23. Peretić, M., Padovan, N., Kologranić Belić, L. (2015). Rana pismenost. U: Kuvač Kraljević, J. (Ur.), *Priručnik za prepoznavanje i obrazovanje djece s jezičnim teškoćama* (str. 52-63). Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
24. Peti-Stantić, A., Velički, V. (2008). *Jezične igre za velike i male*. Zagreb: Alfa.
25. Peti-Stantić, A. (2009). Užitak čitanja. U: Javor, R. (Ur.), *Čitanje – obaveza ili užitak* (str. 5-9). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.
26. Peretić, M., Padovan, N., Kologranić Belić, L. (2015). Rana pismenost. U: Kuvač Kraljević, J. (Ur.), *Priručnik za prepoznavanje i obrazovanje djece s jezičnim teškoćama* (str. 52-63). Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
27. Peteh, M. (2007). *Zlatno doba brojalice*. Zagreb: Alinea.
28. Petrović-Sočo, B. (1997). *Dijete, odgajatelj i slikovnica*. Zagreb: Alinea.
29. Posokhova, I. (2008). *Razvoj govora i prevencija govorenih pomećaja u djece: priručnik za roditelje*. Buševac: Ostvarenje.

30. Starc, B., Čudina-Obradović, M., Pleša, Ana., Profaca, B., Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi-Priručnik za odgajatelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi*. Zagreb: Golden Marketing.
31. Šišnović, I. (2011/2012). Odgojno-obrazovna vrijednost slikovnice. *Dijete, vrtić, obitelj*, 17 (66), 8-9.
32. Šulentić Begić, J., Špoljarić, B. (2011). Glazbene aktivnosti u okviru neglazbenih predmeta u prva tri razreda osnovne škole. *Napredak*, 152 (3-4), 447-462.
33. Velički, V. (2009). Poticanje govora u kontekstu zadovoljenja dječjih potreba u suvremenom dječjem vrtiću. *Metodika*, 10 (18), 80-91.
34. Velički, V., Katarinčić, I. (2011). *Stihovi u pokretu: Malešnice i igre prstima kao poticaj za govor*. Zagreb: Alfa.
35. Vidulin, S. (2016). Glazbeni odgoj djece u predškolskim ustanovama: mogućnosti i ograničenja. *Život i škola*, 62 (1), 221-233.

PRILOZI

Prilog 1. Upitnik za roditelje-Doprinos određenih faktora na razvoj ranog čitanja i pisanja i predčitačke vještine kod djece predškolske dobi (Bežen, Jurkić Sviben, Budinski, 2013)

ISTRAŽIVANJE- UFZG-UČITELJSKI FAKULTET U ZAGREBU

UPITNIK ZA RODITELJE

Ime i prezime djeteta: _____

Datum ispunjavanja: _____

Upitnik ispunjava (srodstvo: otac, majka, brat, sestra, djed, baka ili...): _____

Poštovani/a,

pred Vama se nalazi niz pitanja na koja Vas molimo da odgovorite tako da zaokružite neki od ponuđenih odgovora. Vaši odgovori će nam pomoći da utvrdimo neke od faktora koji doprinose razvoju ranog čitanja i pisanja i predčitalačkih vještina kod djece predškolske dobi u sklopu istraživanja koje se provodi na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu.

1. Zna li dijete čitati sva slova abecede prije polaska u 1.razred osnovne škole? DA- - -NE
2. Zna li dijete pisati sva slova abecede prije polaska u 1.razred osnovne škole? DA- - -NE
3. Pohađa li dijete zbornu pjevanje? DA- - -NE
4. Pohađa li dijete muzički vrtić ili početnički solfeggio u glazbenoj školi prije polaska u općeobrazovnu školu? DA- - -NE
5. Pohađa li dijete sada plesnu grupu, balet ili ritmičku gimnastiku? DA- - -NE
6. Koliko često čitate svom djetetu?
1-Nikada 2-Povremeno 3-Jednom tjedno 4- Nekoliko puta tjedno 5-Svaki dan
7. Koliko često Vi pričate priče svom djetetu?
1-Nikada 2-Povremeno 3-Jednom tjedno 4- Nekoliko puta tjedno 5-Svaki dan
8. Priča li dijete Vama priče? DA- - -NE
9. Pjeva li dijete u svakodnevnim situacijama (npr. igranje, kupanje u kadi)? DA- - -NE
10. Koliko često Vi pjevate sa svojim djetetom?
1-Nikada 2-Povremeno 3-Jednom tjedno 4- Nekoliko puta tjedno 5-Svaki dan

11. Koliko često odlazite s djetetom na koncerte?

1-Nikada 2- Jednom godišnje 3- Dva puta godišnje 4- Jednom u tri mjeseca

5-Jednom mjesečno 6-Više puta mjesečno

Zahvaljujemo na sudjelovanju!

Prilog 2. Instrument za procjenu fonološke svjesnosti

PROCJENA FONOLOŠKE SVJESNOSTI

Doc. dr. sc. Vesna Budinski, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Dr. sc. Martina Kolar Billege, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

1. Određivanje granica riječi u rečenici.

Primjer: Maja pjeva pjesmu.

Ana -- čita -- priču. -- + -

2. Određivanje slogova u riječi.

Primjer: sladoled = sla-do-led

Ispitivač izgovara samo cijelu riječ, a dijete rastavlja na slogove!

mama (ma-ma) + -

ribica (ri-bi-ca) + -

kobasica (ko-ba-si-ca) + -

3. Određivanje prvog fonema/glasa u riječi.

Primjer: pas, pismo, pile (glas p).

auto, Ana, andeo + -

miš, mrav, mjesec + -

4. Određivanje svih fonema/glasova u riječi.

Primjer: U riječi **slon** čujemo glasove **s-l-o-n**.

Koje glasove čuješ u ovim riječima?

koš + -

pauk + -

lopta + -

5. Spajanje fonema/glasova u riječ.

Primjer: Od glasova **m-e-d-o** nastaje riječ **medo**.

Koja riječ nastaje od sljedećih glasova?

o-k-o + -

k-o-s-a + -

l-u-t-k-a + -

Ime:

Prezime:

Dob:

Spol:

Rezultat:

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Razvoj predčitačkih vještina uz glazbenu motivaciju* i da sam njegoa autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi i ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označene kao takve te su adekvatno navedene u popisu literature.

Ana Kalebić

IZJAVA O JAVNOJ OBJAVI RADA

Sveučilište u Zagrebu
Učiteljski fakultete

IZJAVA

kojom izjavljujem da sam suglasna da se trajno pohrani i javno objavi moj rad *Razvoj predčitačkih vještina uz glazbenu motivaciju*, u javno dostupnom institucijskom repozitoriju Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).

Ana Kalebić